

ДОРОГА

Ч. 6.

ЧЕРВЕНЬ

Р. VI.

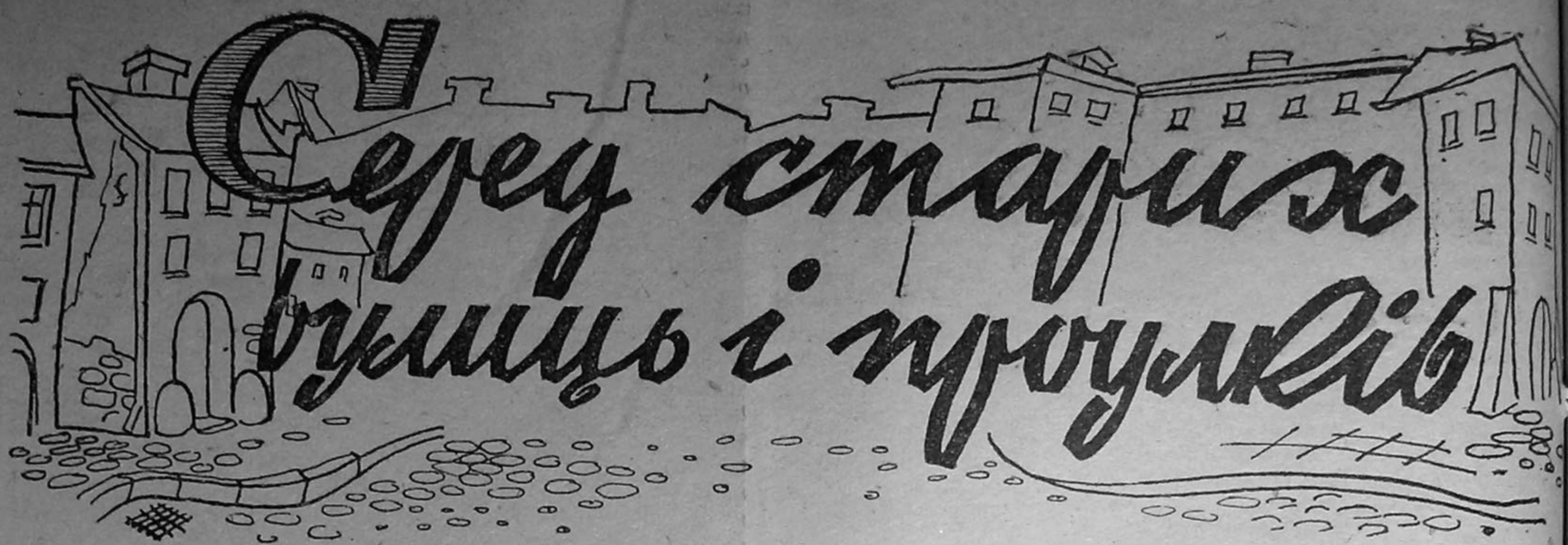

1

9

4

3

(про ідеалізм і матеріалізм)

В кожному давньому місті є старі дільниці з вузькими вулицями, почорнілими від віку домами. Це звичайно осередні частини міста. Там рух ще жвавий, але жити там не вигідно. Люди залюбки шукають собі постійних мешкань у новіших, ясніших дільницях. Однак мандрівника манять ті старовинні місця. Провідуючи їх, він краще розуміє потім історію, розвиток цілого міста, що вийшло із тісних вуличок на ширші поля навкруги.

Так і в нашій столиці світогляду, що по ній уже четвертий місяць мандруємо, є такі старі-старезні вулиці. Їх минути не можемо, але жити при них, тільки при них, не було б нам сьогодні корисно. Найдавніші і найбільш поплутані вулички в нашій столиці мають назву: ідеалізм і матеріалізм. Нині підемо ними розглянутись.

У первопочині буття.

— На початку створив Бог небо і землю. Земля ж була пуста і пустошня, і темрява лежала над безоднею, і дух Божий ширяв понад водами. — Так описує Святе Письмо повстання світу. За християнським світоглядом є дві первооснови буття: матерія і дух. Однак цінність їх зовсім не однакова. Дух порядкує, творить із безладдя матерії наш ясний світ. Все цінне в ньому, порядок рухів небесних світил і моральний закон у людському серці, усе це — твори духа. Матерія, тіло — це осередок зла. Від них беруться покуси, в них джерела гріховного упадку. Хоч признає цей світогляд два первні буття, духа і матерію, то матерія в ньому в такій погорді, що називаємо той світогляд ідеалістичним.

Ця назва прийнялася передовсім для світогляду-філософії Платона. Той грецький мислитель учив, що справді існують тільки ідеї, це значить: вічні, незмінні прообрази того, що бачимо в нашій земній світі. Всі речі, що їх доторкаємось, усі наші змислові переживання — це бліді тіні ідей. Матерія — це щось, що властиво не існує. Тож смішно прив'язувати серце і душу до тих тіней, що їх називаємо нашим майном, нашими дорогоцінностями. Мудрець повинен завмирати для цього світу, щоб скоріше визволитися від влади змислів і поринути в любовне зоглядання ідей. Хто дійшов до того, не проміняє свого щастя на ніщо. Ось ідеалістичний світогляд високої проби.

Протилежністю такого світогляду буде матеріалізм, себто світогляд, що признає за первооснову всього — не духа, не ідею, але матерію. Повернім у його вулицю і мимоходом киньмо оком на головні її виставові вікна.

Є незмінні, неподільні частини матерії, атоми. Вони порушуються на підставі чисто механічних законів. Коли б тим рухом керував дух, тоді він мав би якусь ціль. Але так той рух атомів не має ніякої означеної мети. Атоми зударяються, лучаться, роз'єднуються. Так творяться різні форми, мертві і живі. Живі форми або організми, здатні до боротьби за існування, залишаються, множаться. Організми, непригожі до життя, гинуть. Все те, що називаємо душевними явищами, — це вислід руху, зударів, об'єднань і роз'єднань атомів. Отже наші враження, почування, бажання, мислі — все те тільки наслідки матеріальних подій, або, як то кажуть, їхні супровідні явища, або ще інакше, „післяявища“, згрецька епіфеномени. Платонові ідеї, християнське царство небесне для матеріалізму — це не дійсності, але чисті вигадки. Ось думки, що найяскравіше окреслюють матеріалістичний світогляд.

При джерелах пізнання.

В старих частинах міста поплутані дороги і треба добре глядіти, щоб не заблукатись. Слово „ідеалізм“ — це так кручена дорога з багатьома проулками. Ось ще одне значення того слова.

Звичайно віримо, що перед нами стоять речі, якісь предмети. Ми їх бачимо, ми їх доторкаємось, ми їх уживаємо. Вони існують поза нами, незалежно від нас. Ми можемо виїхати кудись, можемо вмерти, але наш сад зеленітиме і цвіститиме і родити яблука. Такий погляд називаємо реалістичним. — Та можна розумувати інакше. Ось у наших руках слово „Дороги“ за червень. Бачимо білий папір, чорні знаки. Але це не є якісь незалежні від нас прикмети паперу. Потиснемо очі, захворійте на очі, — і ви бачитимете папір інакшим. Змінитиметься кольоровими цятками. Білина паперу, кольори на образках — це наші відчуття, залежні від змислових органів, від зору. Але — завважте, — ми тримаємо той папір у руках, чуємо шелест сторінок, коли обертаємо їх. На папір хтось інший відповість: — Добре але що це значить „Дороги“ маємо в руках“. Це знову значить, що маємо дотикове відчуття. А що чуємо шелест — це наше слухове відчуття, а не прикмета червеного числа „Дороги“. Заткаємо папір і нема шелесту. Отак можемо досліджувати все те, що знаємо про кожну річ, і ніколи не вийдемо поза наші відчуття поза себе. Ніколи не можемо пізнати самої речі. Кожна річ — це просто в'язка відчуттів.

Таке переконання називають також ідеалістичним. Світ — це наше уявлення. Така основна думка того погляду.

Ідея чи природа!

Ви втомилися? Тож зайдемо в цю церкву, що, як вийшли з її дому навколо, має свою давню історію. Вдивляймося в статі й обличчя святих на іконостасі. Тих людей і такої краси стави не зустрінемо в житті. Та не думайте, що це випадково так вийшло, що то маляреві не вдалося і малюнок вийшов не такий як треба. Мистець зовсім не хотів давати добу природи. Він свідомо відхилився від звичайного вигляду. Він не ганявся за вірним повторюванням природи, але хотів гнув зобразити осяяння вірою, хотів зобразити свою внутрішню ідею, ідею відданості Творцеві.

Іноді бачили ми інші образи. Ось Мати Божа — молоденька гарна жінка з здоровою дитинкою на руках. Або на іншому образі — стара бабуся. З якою любов'ю передає мистець усі морщини обличчя, ті застигли хвилі бурхливого життєвого озера!

Подібне бачимо і в письменстві. Деякі автори докладно підглядають життя, описують кожен рух дійових осіб, кожен краєвид. Інші тільки короткими натяками вводять нас у свій окремих світ ідей і настроїв, не журячися дуже, чи так вони пишуть, було, чи взагалі може бути в дійсності. Для письменника важне тільки одне: дати нам відчуття їхнього внутрішнього стану. Ось зразок першого, докладного опису:

Вийшла з хати стара мати,
З матір'ю дитина:
Драний брилик на голівці,
На плечах — куцина. (П. Грабовський).

А тепер вірш іншого роду:

— Я прийшов з незнаними
На бенкет земний;
Сам налив оманами
Келех золотий. (М. Філянський).

Напрямок у мистецтві, що вважає своїм завданням передати ідею, а не наслідувати природу, називають також ідеалізмом. Коли — навпаки — мистецький твір кладе вагу на вірність передачі природи, тоді називають його реалістичним, то натуралістичним.

Завдання будучини чи нинішня розкіш.

Виходимо на одну з головних вулиць тієї старої дільниці. Вертаємось до найбільше поширеного значення слів „ідеалізм“, „матеріялізм“.

Є людина, що про неї можемо сказати словами Франка:

Все, що мав у житті,
Він віддав для одної ідеї,
І горів і яснів, і страждав
І трудився для неї.

Таку людину називаємо ідеалістом. І навпаки, людину, що, як той біблійний багач, збирає земні скарби і насолоджується ними, не зважаючи на те, що тратить душу, називаємо — матеріалістом.

Людина-ідеаліст, у такому моральному розумінні, віддає цю свою життя і навіть жертвує саме життя для своєї ідеї. Так робили великі творці, вчені, герої що, задивлені у вищу ціль готові задля служби тій цілі кинути „серп і пшеничний стіг, і дім батьків, невісту молодую“. — Коли спокусає тебе око, вирви його, — ось слова божественного ідеаліста, що смертю на хресті припечатав свою вірність ідеї. Ідеалістами твориться світ і його історія, ними тримаються, існують нації і держави.

Матеріяліст, у такому моральному значенні, це людина, що для її слуху — як знову каже Франко — „слова про обічаний край — це казка; м'ясо стад їх, і масло, і сир — це йвищя ласка“. Смачна страва, шовковий одяг, дороге фуражирство — мрія матеріаліста. Уживай, лови хвилини — його гасло.

Поплутані дороги.

Тепер зрозумієте, товаришки і товариші нашої спільної подорожки, чому на початку нинішньої прогулянки казав я вам, щоб жити в тих старих вулицях ідеалізму і матеріалізму невидимо, і чому люди шукають ясніших дільниць. Від частого вживання ті слова потерлися, як гріш-монета, що занадто довго ходила з рук до рук і нині трудно відчитати її вартість. Слова мають уже кілька різних значень, тому можуть дати різні від до плутанини, замість роз'яснювати справи і події.

Ось приклад: Був час у XIX ст., коли матеріалізм був панівним світоглядом учених, дослідників, мислителів, письменників. Молодий Франко визнає також матеріалістичний світогляд коли йде про те, як і з чого повстав світ. Але в моральному розумінні назвати Франка матеріалістом — неможливо. Адже він був зразком жертвенності в службі своїй ідеї, зразком готовності терпіти переслідування від своїх і чужих, бути завжди бідним, — кажучи його словами — зразком готовності „відркатись життя і світа для високих дум“.

І навпаки, скільки то знала і знає наша земля і світ широким великим „ідеалістів“ на словах, з постійною деклямацією про патріотизм, що люблять свою батьківщину, „як хліб кусень сала“. Скільки людей зі словами про вічність на устах ласо присмоктується до земних розкошів!

Які поплутані стежки. Молодий Франко, як бачили ми, був і матеріаліст і ідеаліст одночасно. Багато ж крикунів, що хлистуються від крику про ідею, це звичайні матеріалісти, у яких заставлений стіл і тепле ліжко — найважливіші справи.

Є ще й наш, питоменно наш, відтінок „ідеалізму“. Ось той мрійник, не здібний до послідовної впертої праці. Він заробки співає настроєвих пісеньок, любить красу природи, співчуває бідним, безрадно розводячи руками. Поруч його інша людина, невсипущий організатор. Він не вгаває, як не може дивитись на господарську відсталість села. Він організує спілковий збут овочів, закладає сушарні і консервні фабрики. Під його впливом селяни нищать старі, дуплаві,

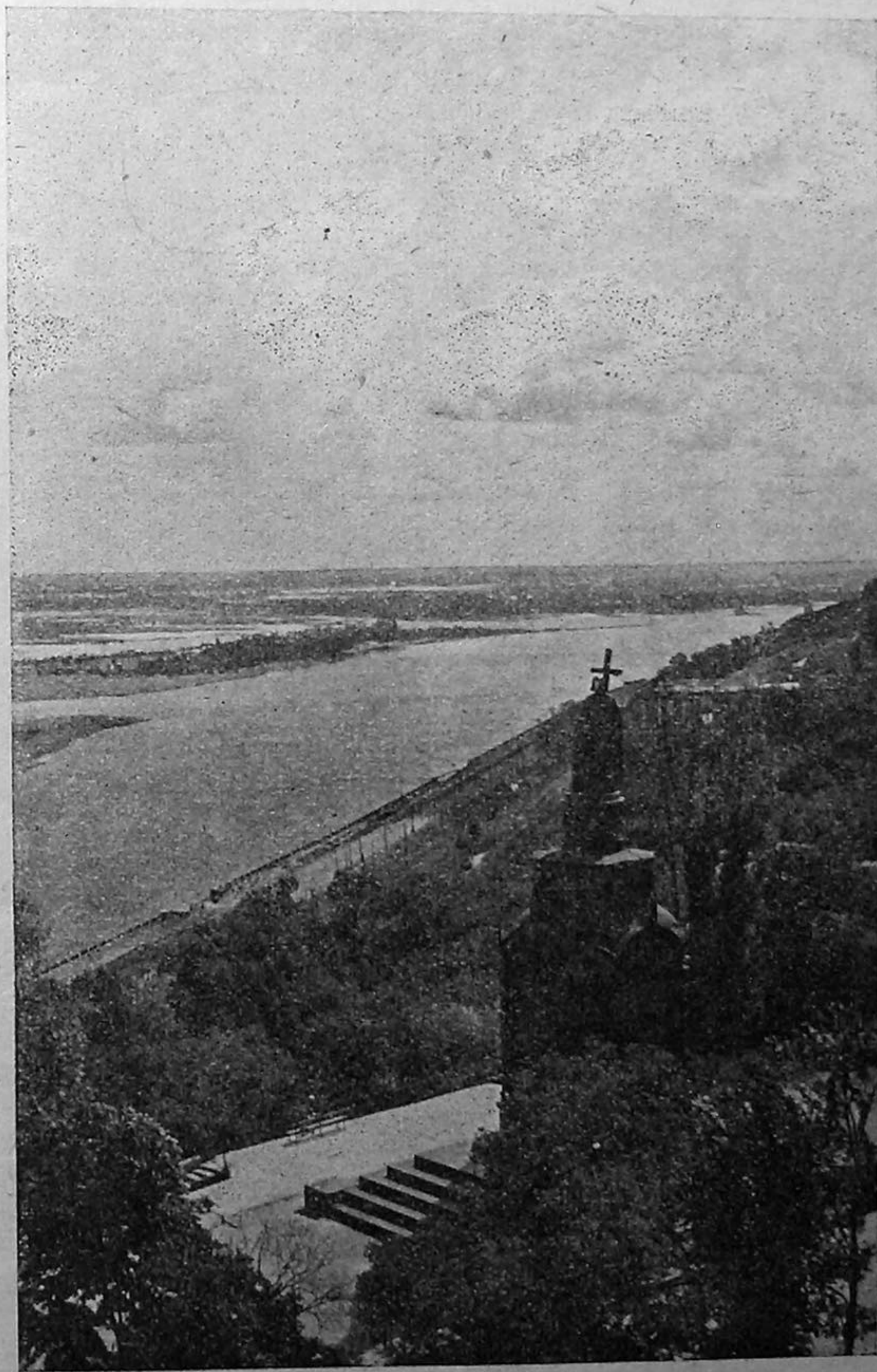
романтичні яблуні, що в їх тіні так солодко мріялося, і садять нові, промислові сади. Наш організатор — душею поступу. Він недоїсть, недоспить, але лічить, але працює. Він підносить добробут села. Хто з тих двох ідеаліст? Наш мрійник не раз лає того невтомного працівника „грубим матеріалістом“ за те, що він перебиває йому дрімку. Але ми вважатимем саме організатора ідеалістом, а не чистого споживача, хай він і ціле життя дивиться на хмарки і мріє серед вишневого садку коло хати.

Вийдемо на новіші шляхи.

Комуністичне вчення, що досі живе мислями XIX ст. і ніяк не зважається вийти поза нього, накинуло і нам свої старі стежки. Нині, серед молодих людей, часто чуємо слова „ідеаліст“, „матеріяліст“, і в цих словах вони шукають розгадки своїх світоглядних і моральних питань. На східній Україні впродовж двох десятиліть, у нас майже два роки, накидав комунізм свою матеріалістичну догматику. Тож тепер радо втікають люди, особливо молодь, в ідеалізм. Це зрозуміла річ. Однак після наших мандрівок по ідеалістичних і матеріалістичних вулицях і проулках знаємо, які багатозначні ці слова, які витерті від частого, занадто частого ужитку. Тож користуватимемось ними рідко. Назви „ідеаліст“, „матеріяліст“ не будуть ще для нас остаточним схваленням чи остаточним осудом. Ми завжди питатимем за точнішим змістом тих понять.

А для нових питань, що накидає нам життя, шукатимем нових слів. Із дільниці старих вулиць вийдемо на широкі, модерніші бульвари.

М. Іванейко

Володимирівський пам'ятник в Києві
Фот. Л. Янушевич

Ганна-Марія

Шведський вчений, назвемо його Зет, виявив, що найбільше поширеним ім'ям серед жінок є ім'я Анна, а не Марія, як це думали ми до цього часу. В германських, романських і слов'янських народів шведський вчений нарахував аж 95 мільйонів з першим ім'ям і лише 85 мільйонів — з другим.

Отже — Ганна, а не Марія.

Але, як далі виясниться, тут мова не про Ганну і не про Марію, хоча в „студентським ковчезі“ були переважно вони. Мова тут про Ганну-Марію.

Так. Її називали Ганна-Марія. Коли вона появилась на світ, то у її матері була сестра Марія, а у батька сестра Ганна. І батько і мати до безумства любили своїх сестер і вирішили свою первачку назвати улюбленим ім'ям. Спочатку сперечались — Ганна, чи Марія? — А потім згодились:

— Назвемо її просто Ганна-Марія.

З того часу вона вже Ганна-Марія. Їй тепер ледве вісімнадцять, каштановолоса, статурна, тиха. На носі ластовиння, як на пташиному яйці, — а очі теж каштанові і в них завжди блискають огники. Багато пережила Ганна-Марія на своєму короткому віку. Тому може вона і сумна така інколи. Ще б пак. Як їй ішов п'ятий, то сталося нещастя. Жили над Пслон, де парк кучеряво підбігає до річки, і була зима. Батько (отакий кремезний і з запоріжськими вусами) пішов до Псла воду брати. Ганна-Марія з ним. Як підійшли до річки, то батько спинив її на березі, а сам — до ополонки. Зачерпнув олив'яної води і враз послизнувся і шубовснув в ополонку. Перелякана Ганна-Марія закричала, збіглися люди та батько вже не з'являвся... Тільки весною його синій-синій труп винесла повінь на леваду і кинула на кострубатий кущ. Відтоді і носить у своєму серці Ганна-Марія неvigійний сум. От любила батька і немає батька. А пізніше стара сива мати пішла до пральні, а брат Матвій до варстату на завод. Покотилися злидні.

— Хай хоч наша Ганна-Марія вийде в люди, — сказав Матвій матері, і віддав дівчину до школи.

Росла, училася, училася, росла. Тепер Ганна-Марія студентка медичного інституту і мріє бути гінекологом. Живе в „студентському ковчезі“ з товаришками Ганною і Марією. Кімната маленька. В ній — три ліжка, столик, стільці, а на стіні Шевченко. За вікном клен. Це старий і вимучений вітрами клен, і Ганна-Марія часто дивиться на його лапасті гілки і мріє. Любить мріяти Ганна-Марія. Дивиться на клен, а думки її плавають десь у морі ілюзій, аж по той бік сонця. А ще любить Ганна-Марія книжки.

— Книжкова душа, — говорять про неї.

Але що ж, така вже її вдача.

І от була субота. Був той сонячний травневий день, коли на бульварах цвітуть каштани, а в повітрі розливається синя прохолода. Місто дзвенить трамваями, кричить автосиренами, на головній вулиці, як завжди, — рух. Серед цього руху котиться селянська фіра. В голоблях коні — сиві, ребрасті, не-підковані. Бо коли підкова креше брук, тоді тільки й чути: цок-цок-цок! — А це копито, звичайне: тіп-топ, тіп-топ! — і все.

Над бруком кам'яніє сірий на три поверхи „ковчег студента“. Поблискують вікна. І саме в цю пору Ганна, Марія і Ганна-Марія з книжками вийшли на сонце. До них зразу й долетіло оте характерне кінське тіп-топ.

— Якийсь землячок заблукав до нашого міста, — промовила Ганна, жмурячи голубі очі і розглядаючи брезентову свитку на широченних плечах фірмана. А той нервово озиряється, махає батогом і смочче люльку.

— Чудний цей фірман, біг-ме, чудний. Дивіться, надворі вже травень і каштани в цвіту, а він у шапці...

Ганна-Марія, як звичайно, мовчить. Дивиться то на голубоку Ганну, то на блідолицю Марію, то на фірмана. А той смочче люльку і поблискує зубами. І тоді їй чомусь пригадується рожевий південь Атлантийського океану і зелений острів Трістан де Куна, де люди зовсім не боліють на зуби.

В цей час до зупинки підкочує трамвай.

— Дівчата, наша марка! — кричить Ганна-Марія і кидається через вулицю. За нею Ганна і Марія. Та тут із-за рогу несподівано вилітає вантажне авто і тривожна сирена.

— Ой, — скрикують переполошені студентки.

Шофер миттю крутнув бублик керми і, рятуючи дівчат з розгону врізується в фіру. Збиті коні брязнули на бруку, а фірман майнув свиткою в повітрі і зник під колесами. Марія спинилась.

Зчинився галас. Хтось істерично скрикнув.

— Рятуйте!

Хтось кинувся до шофера.

Блиснули чорні слова, і шофер з розбитим обличчям вилетів з кабінки.

Тоді хтось крикнув:

— Не маєш права чинити самосуд. На це є влада.

І тут — гуп-гуп! — раз — другий. Зчинилась бійка. Скривавлений шофер кинувся когось боронити... Надбігла влада у мундурі, тьохнув свисток... Надїхала швидка допомога.

Все це тривало може яку хвилину і, доки перестрашені Ганна і Марія озирнулися, то Ганна-Марія вже повзала на колінах біля фірмана і, знявши з себе хустину, бандажувала йому розбиту голову. Руки її були в крові, суконька (ота біла горошком) теж уся в кривавих плямах, а зуби завзято закусили нижню губу. І ще деталь. Їй на каштанові очі спало крило каштанового волосся і вона раз-по-раз відслоняла собі зір...

...Галас. З'явилися полотняні ноші. З'явився лікар у білому, приклав трубку до грудей фірмана і слухав.

— Серце б'ється, ще живий. — Констатував лікар.

Нещасного поклали на ноші і Ганна-Марія разом з ношами те ж зайшла в машину. Заторохтів мотор. Швидка допомога мчала до шпиталю.

Підчас руху Ганна-Марія кричала на вухо лікареві, як усе це сталося. Але, видно, той був не цікавий і, як тільки спинилась машина, то прибігли білі халати, схопили ноші і понесли в операційну. А лікар потиснув Ганні-Марії руку і пролементів:

— Дякую. Я лікар мертвих, констатую смерть і визначаю причини випадків. А тут пацієнт живий. Добраніч! — сказав лікар, хоч надворі ще ранок, блиснув окулярами, сів у машину і помчав на новий випадок.

І Ганна-Марія уявила собі — завтра в недільному номері часопису вона прочитає на четвертій сторінці хроніку, набрану петітом: — „Отруївся консервами“; „Потрапив під трамвай“; „Втопився в ванні після сцени з дружиною“; „Упав з риштування“; „Забитий електричним струмом“; „Покусаний собакою“... — випадки, випадки, випадки. Місто народжує і калічить, місто сміється і плаче.

Але Ганні-Марії хочеться знати наслідки. Що буде з фірманом? Очевидно, у нього є жінка, діти. Чи буде живий? Череп тріснув. Плече зламане. Крови зійшло багато. Їй хочеться допомогти цьому безіменному селянинові, врятувати його. Але чим і як?

Ганна-Марія пройшла коридором шпиталю і спинилась коло операційної. Там за дверима шелестіла метушня, хтось заклопотано бубонів, ляскав паркет, дзвеніли лянсети...

На мить двері розчинилися і швидкій зір Ганні-Марії вихопив цілу картину — простора, біла операційна зала, ясніє скло, блищить нікель струментів, а на довгому, як трумна, столі, купа кривавого шмаття. То фірман.

Ганна-Марія хвилювалась. Ступила до дверей, та вона перед нею заскриготіли.

— Не хвилюйтеся. Вашому батькові легше, — спочутливо кинула сестра, вибігла з операційної і подалася вздовж гучного коридору.

Ганна-Марія здивована поступилась. „Вона думає, то мій батько“ — і серце їй забилося сильніше. Згадала свого батька й ополонку на Пслі, розпач матері, Матвія, і стало їй тяжко й смутно.

Підійшла до люстра: побачила перед собою високу, статуну дівчину з свіжим лицем. На тугому тілі біла горошком суконька в плямах крові.

І враз залітали білі сестри-лебеді. Двері, хляп, хляп! Голоси:

— Швидше, швидше!...

З операційної вибіг лікар. Плутався у полах халата, а в чолі у зморшках перекочувалось живе срібло поту.

— Крови! — зненацька гукнув він на цілий коридор. Донора!

Літали-літали білі сестри-лебеді. Бігали-бігали-бігали а стурбоване серце Ганні-Марії стукало-стукало-стукало. В уяві: труп батька на кострубатому кущі на леваді, а доволонь бушує мутновода повінь. На скроні затіпалась жилка, а десь на заводі тривожно завібрував гудок і сполоханий упав барабани домів кварталу. І враз у вікно залетіло сонце, вдаряючи по

близьком об кахляну піч, заграло, роздробилось на триліон іскринок, і Ганна-Марія кинулась в операційну...
 ...Минуло два дні. Був понеділок, і аудиторія припишкла. Професор невропатології — отой молодий з вусиками, як завжди, не кваплячись, вийшов на катедру, поправив рогові окулярів, подивився на золотий годинник.
 Завжди починав так:
 — І от на минулій лекції ми спинились...
 А нині він уважно глянув на аудиторію і, вловивши поглядом Ганну-Марію, зацвів зворушений.
 — На початку лекції — задрижав його металічний годинник — дозвольте привітати нашу героїчну Ганну-Марію!
 Аудиторія завмерла. Тихо-тихо. Що? Про що оповість професор? — Тихо і скромно сиділа Ганна-Марія.
 — В суботу наша Ганна-Марія дала свою кров покаліччю селянинові і цим врятувала його життя. Отже — хай живе наша Ганна-Марія!
 Голос професора підхопила густа, невгамовна злива оплесків. Тут знову сонце залетіло у вікно, вдарило об кахляну піч, заграло, роздробилось на триліон іскринок і засміялось цифербляті професорового годинника. Годинник блиснув, сонце.
 Професор зійшов з катедри і з сонцем в руках наблизився до Ганни-Марії. Аудиторія бушувала.
 — Ганна-Марія, Ганна-Марія! — гукала аудиторія. Професора і Ганну-Марію схопили сотні дужих молодих крики-крики-крики. Радісні, з єдиного серця, з єдиних удей. А найбільше кричали голубоока Ганна і блідолиця Марія.
 — Ганна-Марія, Ганна-Марія! — дзвеніли їх голоси і гили в зливні розбурханих оплесків.
 А в голубому небі іскрилося сонце. Цілий день воно рилося.

Григорій Стеценко

На шляхах всесвіту

При кінці травня ц. р. науковий світ астрономів святкував річчя смерті великого свого члена, Миколи Коперніка. Це свято не лише астрономів-науковців. Бо Копернікове відкриття не лише збагатило науку: воно створило людям новий, інший образ всесвіту; перекинуло нашу землю з осередку всесвіту далеко у його простори.

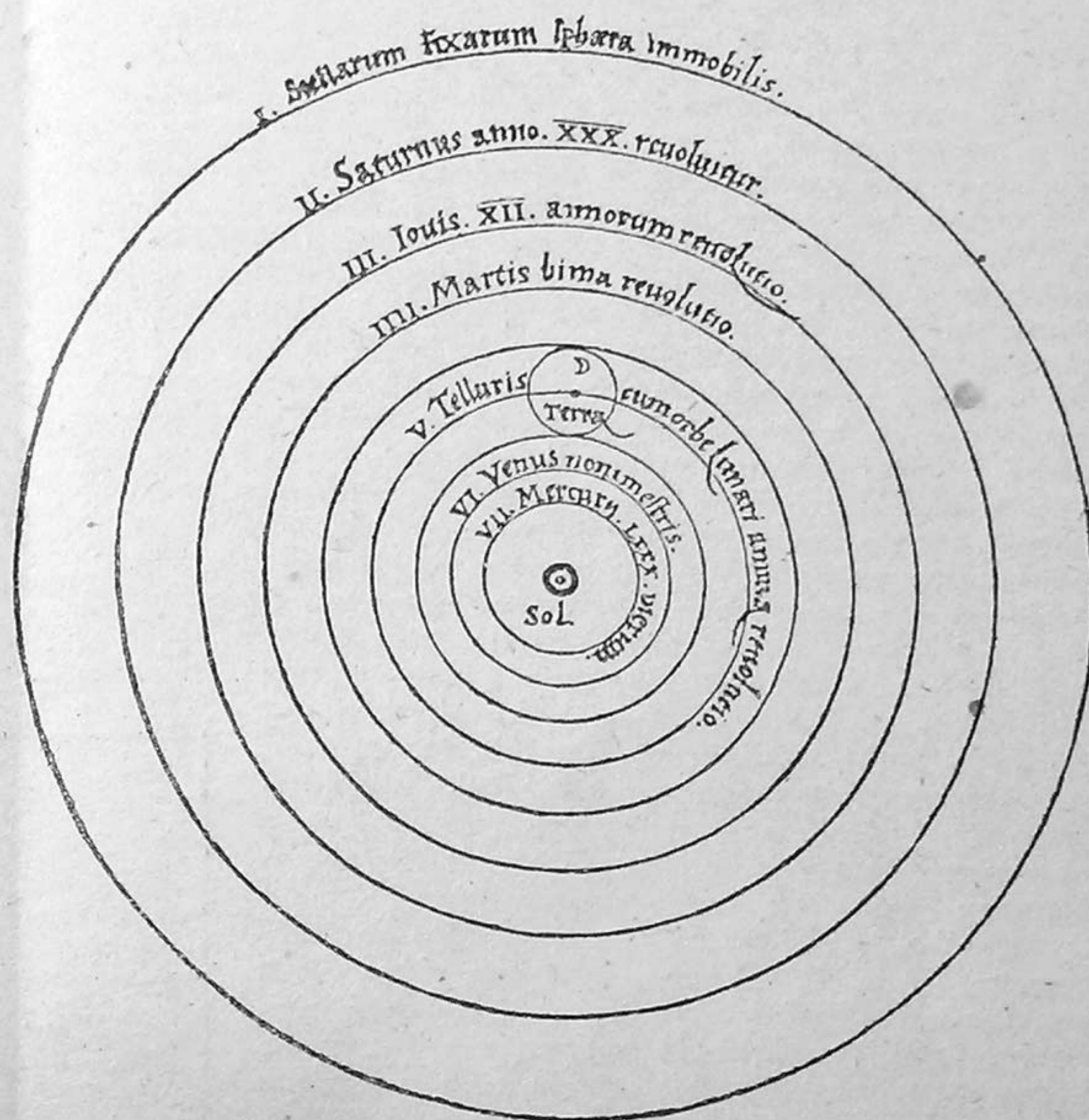
19. лютого 1473 — це дата народження Коперніка. У року почав він студії математики в краківському університеті. Були це часи величезного духового піднесення, захопило тодішні культурні народи. Гуманізм і реформація, розмашний похід науки, мистецтва (Леонардо да Вінчі, Альберт Анджели), низка технічних винаходів, а передусім великі географічні відкриття (Діяс, Колумб, Васко-да-Гама, Христофор Магеляновий шлях кругом землі) — творили ту атмосферу, у якій жив і виростав Копернік. З молодечим запалом він узявся вивчати математику, а зокрема астрономію. Він завагався поставитися критично до наукових принципів, століттями панували всевладно.

Образ всесвіту, визнаний тоді в науці, спирався на т. зв. геоцентричну систему. В осередку світу наша Земля. Вона обертається докруги якого обертаються співосередкові кулі (планети). Найдальша з цих сфер несе всі т. зв. постійні зорі (звільняється докруги Землі. В її середині містяться інші зорі. Кожна сфера обертається кругом своєї осі і бере участь в оборотовому русі зовнішньої сфери. Таку систему уявив придумав ще грецький філософ Евдокс (кінець V ст. до Хр.), підтвердив її Арістотель, а розвинув Птоломей, його праця під назвою „Альмагест“ була в тодішніх часах найавторитетнішим науковим авторитетом.

Копернік інтуїцією збагнув, що астрономія блукає на магічних шляхах, що ця загальнопризнана і традицією освячена схема будови всесвіту хибна. Почалась його муравлина праця. Шув він насамперед думок дотогочасних філософів. Писав він листа: „Я завдав собі труду прочитати твори всіх філософів, і зібрав, щоб довідатись, чи котрий із них не був іншої думки про рух сфер. І так найшов я вже в Цицерона, що він думав, начебто земля порушається. Опісля у Плотарха найшов я, що й інші були тієї ж гадки... Знайшовши в цьому авторитеті, почав і я роздумувати над рухом землі... І хоча така гадка здавалась безглуздом, проте подумав я, що коли іншим людям було вигадувати прерізні кола, щоб вияснити явища

блудних зір, — то й мені вільно перекопатись, чи, прийнявши якийсь рух земної кулі, не можна було б знайти, певніше від геоцентричної, пояснення оборотів небесних сфер? Так дійшов він до своєї геліоцентричної системи.

В осередку вмістив Копернік Сонце „Геліос“, приймаючи, що земля порушається нарівні з планетами. „Першою і найвищою з усіх сфер є постійна сфера зір, яка обіймає сама себе і все; тому вона нерухома і становить те тло всесвіту, до якого треба відносити рух та положення усіх інших зір...“ Нижче тієї сфери знаходиться найдальша з усіх планет — Сатурн, а опісля Юпітер. Потім планета Марс, що пробігає свій шлях докруги сонця в двох роках. Четверте місце займає круг, на якого обводі є Земля wraz із кругом Місяця. На п'ятому місці є Венера з 9-тимісячним обігом, а вкінці шосте місце займає Меркурій, що робить свій обіг кругом

Сонця впродовж вісімдесяти днів. В осередку всіх стало Сонце. „Бо хто міг би в цій найчудовішій святині поставити той смолоскип у відповіднішому місці, як те, з якого може воно освічувати все разом?“ Ці слова Коперніка пояснюють його власний рисунок.

Зрушивши Землю з місця, надає їй Копернік потрійний рух:

- 1) обіговий рух кругом своєї власної осі, що вияснює позірний рух зір та всієї небесної кулі,
- 2) обіговий рух докруги Сонця, що значно спрощує схему будови світу,
- 3) рух відхилення, що вияснює постійне рівнобіжне положення земної осі.

Копернік добре розумів, що його наука стріне завзятих противників не лише серед широких верств народу, для якого вона була незрозуміла, але й між ученими, які безкритично закривались авторитетом Арістотеля та Птолемея. Як віруючий християнин, він найбільше побоювався негодування з боку Церкви. Тому й зволікав він із проголошенням вислідів своєї довголітньої праці. Вкінці віддав він рукопис астрономові з Віттенбергу, Юрієві Йоахимові Ретикові, і заходами цього останнього вийшла друком Копернікова праця під заголовком: „De revolutionibus orbium coelestium, libri sex“, з передмовою, посвяченою папі Павлові III. Друк так затягнувся, що коли перший примірник надійшов до Фрауенбургу, де жив тоді Копернік, цей догоряв уже на ложі смерті (24. 5. 1543).

Копернік не зумів цілком визволитися від Арістотелевого принципу рівномірного руху по колі, як єдино можливого для руху небесних тіл. Через те, за його вченням, земля робить кругом сонця шлях кола. Заслуга відкриття, що дійсний шлях землі в її річному русі — це еліпса, належить другому світоцєві новітньої астрономії, Йоганові Кепплєрові.

М.

За ЧОРНЕ МОРЕ

Здобути Чорне море — це була найважливіша проблема в житті давньої України. Український нарід досягнув до берегів моря у перших часах розселення слов'ян, але пізніше, під ударами степових орд, наше населення мусіло уступати на північ, у захисніші околиці. Але образ моря зачарував душу нашого народу: у піснях і колядках залишилися немов сонні спогади про „синє море“, що своїми хвилями било об „білий камінь“ побережжя і кликало людину у незнані шляхи, в далеку далечінь. І всі українські покоління у невсипущих зусиллях намагалися добути собі назад своє утрачене море.

Українські кораблі появилися на Чорному морі вже в VIII сторіччі. Недавно відкритий арабський географ з того часу Ібн-ал-Факих оповідає, що слов'яни ведуть велику торгівлю на морі, яке тому й дістало назву Слов'янського моря. У недовгому часі зорганізувалася Київська держава і кинула на морські простори велику торгівлю і воєнну флоту, що складалася з сотень і тисяч кораблів. В 860 р. український похід уперше потряс мурами Константинополя. В якій небезпеці знайшлася тоді столиця візантійських цесарів, про те барвистими словами оповідає тогочасний патріарх Фотій: „Чи пригадуєте ви собі, той час нестерпний і важкий, коли прийшли до нас варварські кораблі, дихаючи чимсь суворим, диким, погубним; коли море тихо і спокійно розстелювало свій хребет і давало їм приємну і легку плавбу, а на нас підіймало суворі хвилі війни; коли вони плили попри місто і виставляли моряків із мечами, погрожуючи місту смертю від меча; коли переполох і темрява опанували розум, і вухо прислухалося тільки до одної вісти: перелізли варвари мури, опанували вороги місто?“

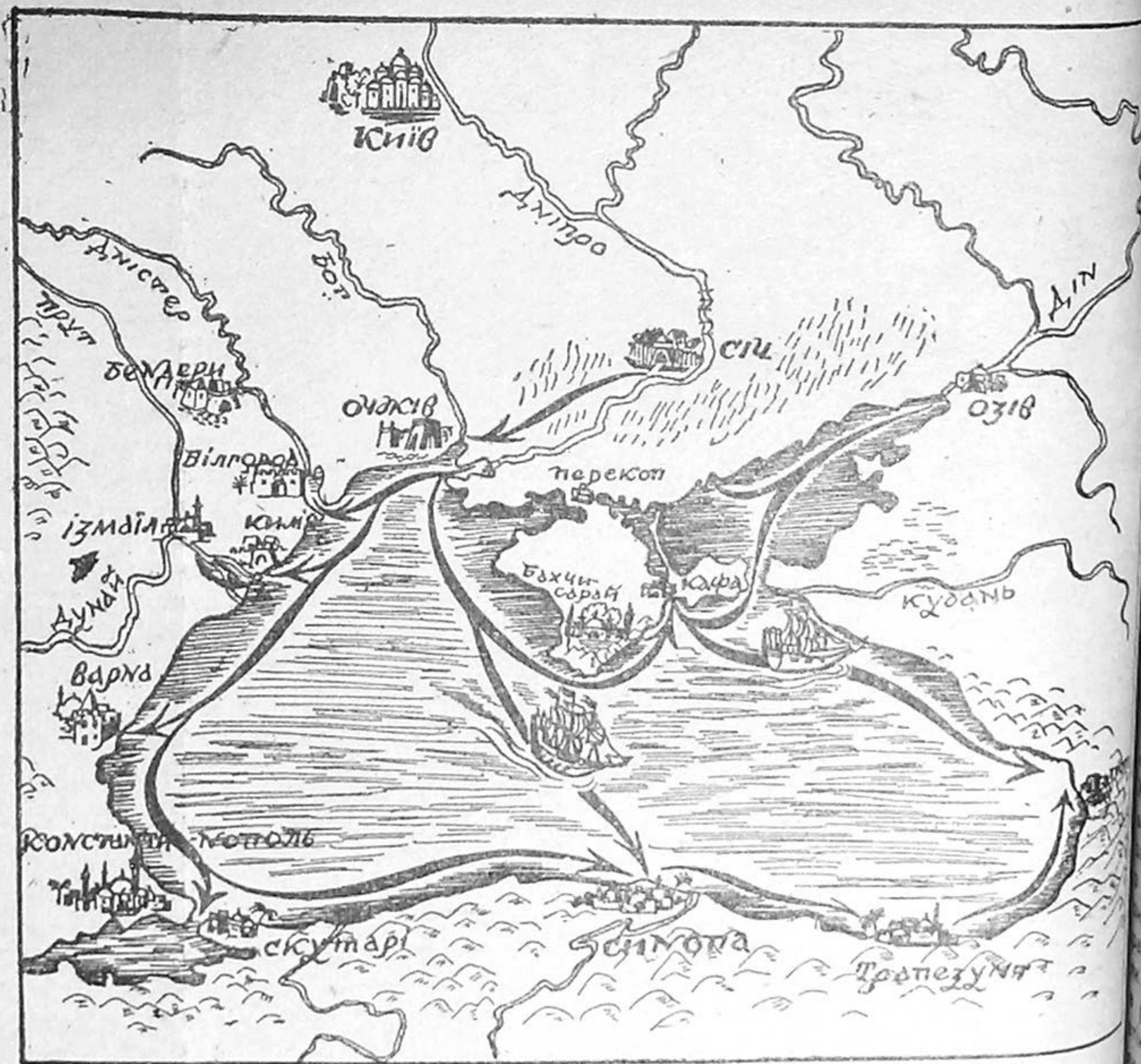
Князі Олег і Ігор своїми походами на Царгород (907 і 941 р.) утвердили ще грізне ім'я української зброї і добули своїй державі широкі торгові привілеї. Їх договори з Візантією нормували всякі правні справи, що виринали між українцями та греками, як спори за майно, крадіж, убивство, побиття, насильства, втечу слуг, купівлю різного краму, ціни невільників, спадщину після померлих купців, присилку посольств, легітимації купців, справи розбитих кораблів і ін. Серед живих зв'язків з Візантією витворилися початки українського морського права.

Завдяки цим щасливим походам Україна знову оперла свої володіння о Чорне море. Повними грудьми вдихав українець життєдатний, солоний подув моря. Але наступи азійських орд знову почали відпирати українську колонізацію від морських берегів. На протязі трьох сторіч Київська держава вела героїчну боротьбу зі степовиками, бажаючи утримати зв'язок з морем — перемогла орди печенігів, торків, половців, але остаточно лягла під ударом монголів. Галицько-волинська держава також не спускала очей з моря: Ярослав Осмомисл опанував гирло Дунаю, „зачинив Дунаєві ворота“, як каже Слово о полку Ігоря; виникли українські колонії в Малому Галичі (Галаці) і Берладі, а таємничі галицькі „вігонці“ тисячами човнів вели торгівлю на гирлах Дністра та Дніпра.

Похід до Чорного моря Україна продовжувала і під владою литовських князів. У Хаджибею засновано великий морський порт, попередника Одеси, що відновив торгівлю з Візантією. Але справді велику боротьбу за море підняло щойно Запоріжжя.

Маси селян, міщан, дрібної шляхти, як тільки знайшлися на дніпровому Низу, відразу віднайшли степові шляхи давніх предків і знову повернулися фронтом до Чорного моря. У січових пристанях зорганізовано великі майстерні кораблів і козацькі „морські човни“ Дніпром поплили у море. Почалася героїчна епопея українських морських походів.

Козацькі кораблі появилися на Чорному морі вже кінець XVI ст., але найбільші походи відбувалися у перших десятиріччях XVII ст. В 1606 р. запорізька флоту пала на Акерман над гирлом Дністра, Кілію над Дунаєм та болгарську Варну. Це був перший великий український похід на море, що звернув на себе увагу Європи. Далі за організацію флоту взявся Петро Конашевич Сагайдачний і під його проводом відбулися найсмівлівіші козацькі набіги на турецьке побережжя. В 1613 р. запорожці повоювали Крим і розбили турецьку флоту під Очаковом. В 1614 р. українські кораблі уперше переплили Чорне море впоперек — це був незвичайний осяг для невеликих човнів — і запорожці зруйнували малоазійські міста Трапезунт і Синопу. В 1615 р. флоту складена з 80 козацьких човнів доїхала до Константинополя і запорожці уперше мушкетним димом обкурили султанську столицю. В 1616 р. турки зібрали свою флоту при гирлі Дніпра, щоб не випустити козаків на море, але запорожці звели морський бій, погромили турків, здобули кільканадцять галер і до ста човнів; а потім пустилися на кримське побережжя, добули Кафу, великий торг невільниками, і визволили велику силу бранців. І так рік-річно ішли українські морські походи на всі побережжя Чорного моря, — на Крим, Очаків, Акерман, Кілію, Варну, Царгород, Сикопу, Трапезунт — всюди розбивали турецьку флоту і руйнували турецькі замки і міста. Козацька флоту зростала ще більше кількісно: на сто, двісті, триста і врешті на чотириста кораблів. Ціла Європа з напруженою увагою слідувала за цими боями, що їх зводили козаки з грізною отоманською імперією. Описи українських морських боїв появилися у записках німецьких, еспанських, італійських, голяндських істориків. Самі турки заявляли, що ніколи не зустрічали таких небезпечних противників. Турецький літописець Наїма писав: „Треба сказати, що на всій землі не можна знайти людей смівлівіших, що менше дбали б про життя, менше боялися б смерті; оповідають люди, що знають морську справу, ця голо-

свою зручністю і відвагою у морських боях страшніша всякого іншого народу“.

Морські походи спинилися з моментом, коли Україна розпочала визвольну боротьбу з Польщею. Щоб мати мирний печений південний фронт, Богдан Хмельницький склав умови з Кримом і Туреччиною. Але великий гетьман не спускав з очей справи Чорного моря і це замирення не гався використати для розбудови української морської гівлі. У проєкті договору з Портою читаємо: „Цесар його лість турецький дає волю Козацькому Війську та Землі його плавати по Чорному морю, до всіх його портів, міст і остр-

також по Білому (Середземному) морю, до всіх держав островів і портів їх, і до держав чужих володарів... допомогу новим торгам Війська Запорізького і Землі його й. м. турецький звільняє їх купців від усякого цла, мита і податків... Складні дома по містах і портах і над Чорним Білим морем дозволяє цісар. й. м. Війську Козацькому і там торгувати, і їх купцям там жити... Щоб свавільно людей спинити, щоб на море не виходили, Запорізьке військо з допомогою цісаря й. м. побудує кілька портових нижче порогів аж до устя ріки Богу до Дніпра; звідтіля порги мають іти, і безпечність на морі від свавольців має забезпечена... Коли б галера або корабель козацький бився при березі цісаря й. м., то ті речі, що їх можна вивести, треба віддати і зберегти sukcesорам... Галер або кораблів козацьких до ніяких потреб, на ніяку послугу цісар турецький уживати не дозволить, але вільний перехід з усім, куди вони захочуть, їм обіцяє і забезпечує".

України у турецькій імперії мав пильнувати український агент, тобто постійний посол, при султанському дворі в Стамбулі. Коли пізніше наново почалася боротьба проти татар і коли, віджила знову козацька воєнна фльота. Але вона йшла вже до такого зросту і могутності, як за перших Запоріжжя. Справою Чорного моря цікавився особливо Іван Мазепа, що не жалувал заходів і грошей, щоб отити запорожців до морських походів. На Січі знову будувати великі „морські човни“, а „підшви“ до них, о дерев'яні пні на їх виріб, залізо і всяку іншу снасть силано запорожцям з Гетьманщини. Енергійно допомагав манові тодішній кошовий, Яків Мороз, який в 1696 р. на ка кораблях з 1740 козаками виправився на дніпрове гир-там погромив турків. „Знатно ми, не морщачи чола свого, грами своїми лицарськими груди проти неприятеля хре-влятого ставили“ — повідомив він гетьмана про свій похід. старшини, що відбулася у Батурині, схвалила гетьманські про будовання фльоти і навіть ухвалила на козаків ток, по талярові на чоловіка, щоб прискорити воєнні отовлення. Побудовано 70 великих морських кораблів менших човнів і цю фльотилію Дніпром через пороги ведено на Запоріжжя. Тут воєнна фльота брала участь обуванні татарських замків.

Створення морської сили мало величезне значення орії України. Витворився тип українця-моряка, — від-ого, заповзятливого, на все рішеного. Море вчило най-ших віськових прикмет безстрашности і солідарности. бистрим зором дивитися вперед, орієнтуватися в неві-країнах, шукати нових шляхів і просторів. Зацікавлення м від того часу не зникало вже ніколи: у морі наша ьтність.

І. К.

ЛЯ САМОГО СИНЬОГО МОРЯ

а двірці було якось незвичайно тихо, нелюдно. Не від-ось того життя, яке буває завжди перед від'їздом у: метушні, біганини, галасу. Змучено опустивши ва-став, дивився. Десь там в долині, закриті дощовим тум-м, плавало місто. Там він провів своє дитинство, там до школи. І там він залишав усе, що йому було до-друзів, товаришів, спомини днів прекрасних-юнацьких. підкотилось до горла. На щоці відчув теплу маленьку ину, яка зависла на устах. Відчув смак соли. Та це дощ. він вміє плакати? Це плаче небо, дерева, будинки. Все, плаче за нього. І місто провозало його дрібними сльо-дощу, чорними, як ніч, хмарами, вітром, що рвав листя лодих дерев, нещирістю... За вікном востаннє попливли мі будиночки, садки, городи передмістя. Нарешті поїзд, но гукнувши, вирвався на безкрай простір зеленого, лим, поля і помчав назустріч вітрові, весело постукуючи м колесами, наздоганяючи рейки, що, як дві гадюки, ли від нього, ховались і зникали в краплинах дрібного, то, весняного дощу.

Другого дня, після нетерплячого очікування — Одеса. вітрі раптом запахло чимсь надзвичайним, свіжим, зам-ім. Уява малювала вже море. Безмежним, величним ім-синім. Враз один з горбів неначе крізь землю про-Вдарило в очі сонячне світло, замиготіло, забігало по і. І раптом... „море“ вирвалось із усіх уст. Наступила павза. Ті, що бачили його вперше, їли його очима, хо-наче проковтнути зразу. Ніхто не мав сили відірвати очі ї величавої, божественної краси. І навіть ті, що бачили вже не раз, не утримались від оклику: „Ах, яке ж воно,

все ж таки, завжди прекрасне!“ І враз загомоніли... обмінюю-чись думками, вражіннями. А воно лежить, розкинувшись під невисокими одеськими берегами, тихо шось шепоче, начебто оповідає, переливаючи поволі хвилями. Безмежне, безмежне, якесь незвичайно блакитне і синє від вітру і неба. Десь ген-ген пропливає біла, наче шматочок, пір'я, хмарка, вона вся сміється, весело граючись з вітерцем, що несе її на своїх могутніх руках. Над самим синім морем кружляють чайки, квілять і майже падають у самісінькі хвилі. А над усім мо-гутній, і водночас таємничий запах: пахне мокрою травою, сіллю, йодом, рибою і ще чимсь, про що знає лише воно одне... Запах моря! І від того запаху п'яніє усе навкруги... Раптом заблищало, заграло тисячами шиб, повіяло гарячим південним містом. Одеса.

Перед ним було все нове, незнайоме. Пішов туди, де було воно, щоб побачити ближче, відчути його гомін... спробувати. Пробігали трамваї, без дверей, тільки з да-хом. Пливла юрба веселих і засмаглих одеситів. Після не-довгого блукання вийшов знову на ту вулицю. І враз остов-пів. Перед ним, наче посміхаючись, стояв красунь і гордість усієї Одеси — театр. Він обійшов його навкруги, як закоханий, оглядаючи кожний камінчик, дивуючись на прекрасну архі-тектуру. Потім замріявся. Може колись і він так збудує... Над вечір, знайшовши своїх знайомих, знов вийшов на вулицю. Його все тягнуло до моря. Навіть нікого не розпитуючи, йшов просто, керуючись інтуїцією, вдихаючи чарівний запах, що все ближче і ближче відчував його на вулиці. Ішов туди, де воно блищало в золотих променях сонця. Єдиним пото-ком пробігала юрба, що гуляла, до бульвару.

— Пробачте, як називається ця вулиця? — звернувся він до якогось чоловіка, в уніформі торговельної фльоти.

— А, дивіться. Кількість населення нашої мами-Одеси збільшилася ще на одного романтичного красуня. Вітаємо! Отже ця вулиця називається чи, точніше, називалась... а от за-раз виходимо на відомий в усьому морському світі бульвар. На йому ви, юначе, почуєте всі мови світу і побачите всіх моряків, точніше, всіх морських вовків, як ви там їх називаєте, з усіх калюж і калощ, тобто океанів і пароплавів. А ви, мабуть, приїхали стати моряком? Відчули поклик моря, ро-мантика, пригоди, а?

Він почервонів і не знайшов, що відповісти. Незнайомий посміхався, розуміючи його збентеження по-своєму.

— Ходім, молодий романтику, я покажу вам одеський порт у місячному сяйві. Море взагалі вночі краще, ніж удень. Оминувши юрбу, вийшли на якусь асфальтовану невеличну площу. Очі, призвичаєні до світла вуличних ліхтарів, спершу не могли як слід охопити все, що перед ним розкривалось. Там, внизу, якась темна, темна безодня. А потім поступово, наче з туману, почали з'являтися тіні. Незнайомий поясню-вав: — перед вами, юначе, Одеський порт. Порт, відомий на весь світ. Зліва он там — він показав рукою — все в дима-рях, осяяне світлом і загравами, лежить усім відоме одеське передмістя. Трохи ближче до нас — доки, пароплаво-буді-вельні варстати, там і народжуються нові морські ластівки. А ось ще ближче вже починається справжній порт. Стоять сонні, мовчазні пароплави. Поруч них поснули новенькі пузаті буксири. Ще ближче цілий ліс щогол парусників „дубків“, як їх називають. Он біля того причалу стоїть білий, як крейда, пароплав. За десят хвилин він від'їде на Крим, а потім на Кавказ. Той, що за ним, такий маленький, той на Миколаїв і Херсон. А отут проти вас стоять наші гості. Серед них є пароплави з усіх країн світу. Прийшли по збіжжя. Вони стоять у сяйві прожекторів, і день і ніч вантажаться. Там життя не припиняється ні на хвилину. А ото червоний огник, що весь час то зникає, то проявляється, то теж не менш знаменитий одеський маяк. Коли його вперше побачиш після багатоденної подорожі, то тоді можеш собі з по-легшенням сказати: — ну, нарешті ти вдома. А от там, звідси не видно, стоїть і мій пароплав, позавтра відходимо до Сінгапуру. Хоч як вдома і добре, та все ж мене тягне у море. Здається, що не прожив би без нього і хвилини.

Він замовк. Закурив люльку, замислився. Вони довго сто-яли і вдивлялися в красу цієї ночі. Раптом десь далеко із-за обр'ю побігла срібна доріжка. За нею, важко дихаючи, виліз червоножовтий місяць. Засяяли, заграло веселіше зорі. Десь там внизу, то там, то там, було чути ясномелодичні дзвони. Тричі прогудів той, що відходив на Крим, а потім, поволі зру-шивши з місця і сяючи вогнями, пішов у напрямі маяка, наче хотів просити у нього дозволу на подорож.

— Ну, треба йти, — сказав незнайомий. А він ще довго вбирив у себе красу моря і мріяв. Він мусить обов'язково стати моряком, об'їхати всі країни світу, побачити всі сонячні порти й океани...

Во-Ка.

Гомоніли скелі...

Ішло двоє...

Під ними хрумтіли дрібні камінці, поза ними, на довгому шляху, виблискували білі черепа валунів, а попереду загадково мружила очі чорних скель біла гора. Цю гору балкари звали Местія-Тау, — отже, двоє мандрівників ішли її штурмувати.

Провалля Адир-Су — це природне величезне кам'яне корито зі своєю бистро-плинною крижаною і клеїтливою річкою, що своїм шумом нагадувала віддалений рик сотень роздражнених левів, — залишилося позаду. Щодалі — на обрії вирізьблювались височезні кавказькі піраміди, створені велетенським зусиллям часу, де всіма фарбами грала Приваба, за якою шкірила сліпучо білі зуби Смерть.

Мандрівники, дві жалюгідні крапки, що з їх мізерности немов би реготала кожна скеля, мало-помалу посувалися в зачароване невідоме.

Перший, що йшов попереду, був високий, худорлявий, з довгою і тонкою шиєю, яка під тягарем темноволосої голови катастрофічно гнулася вперед і здавалося, що ось-ось зламається. Задній був широкоплечий і коренастий, як дуб. Ішов помалу, твердим кроком, ніби його ноги були налиті оливом. Обидва мали важкі наплечники і льодоруби.

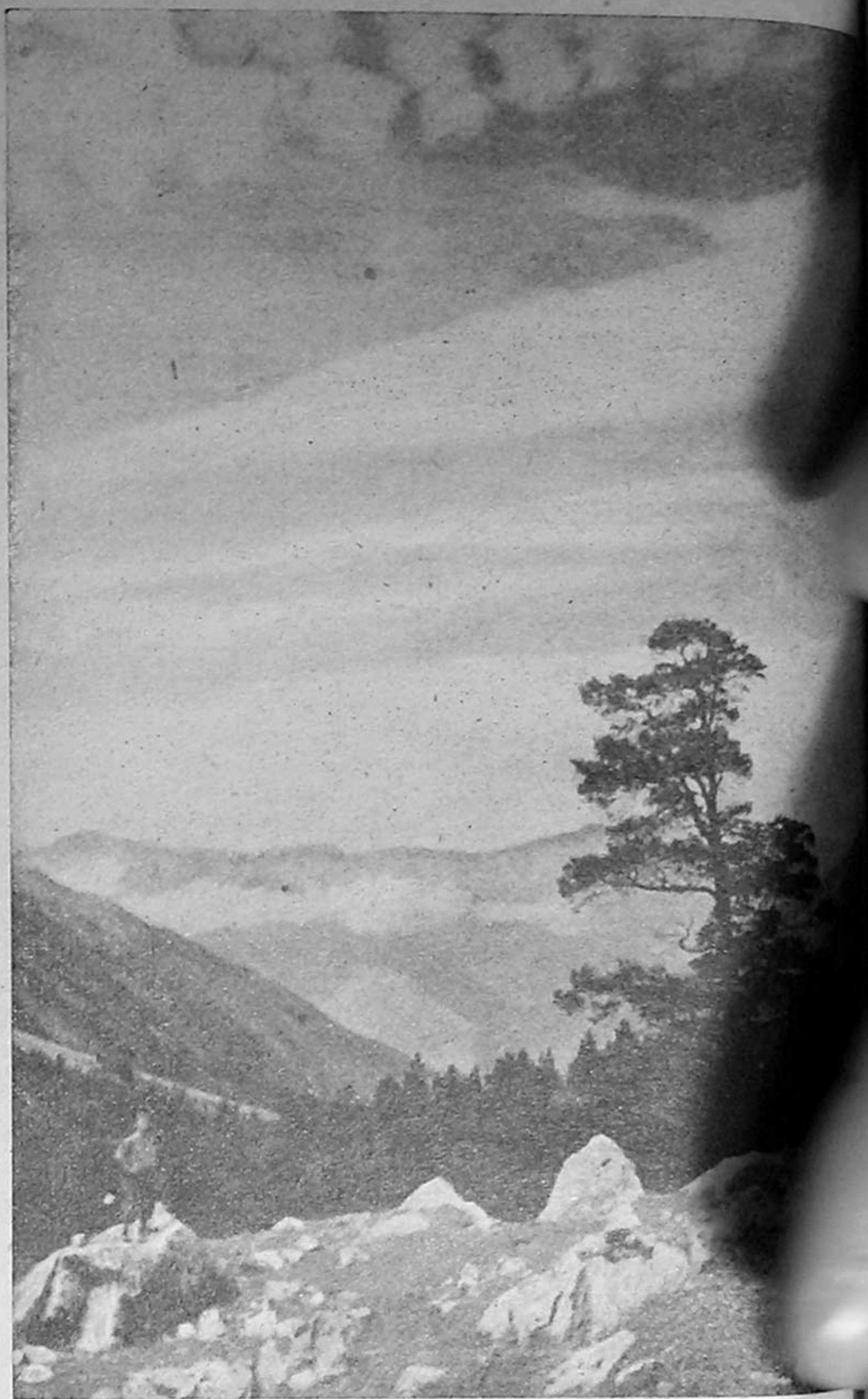
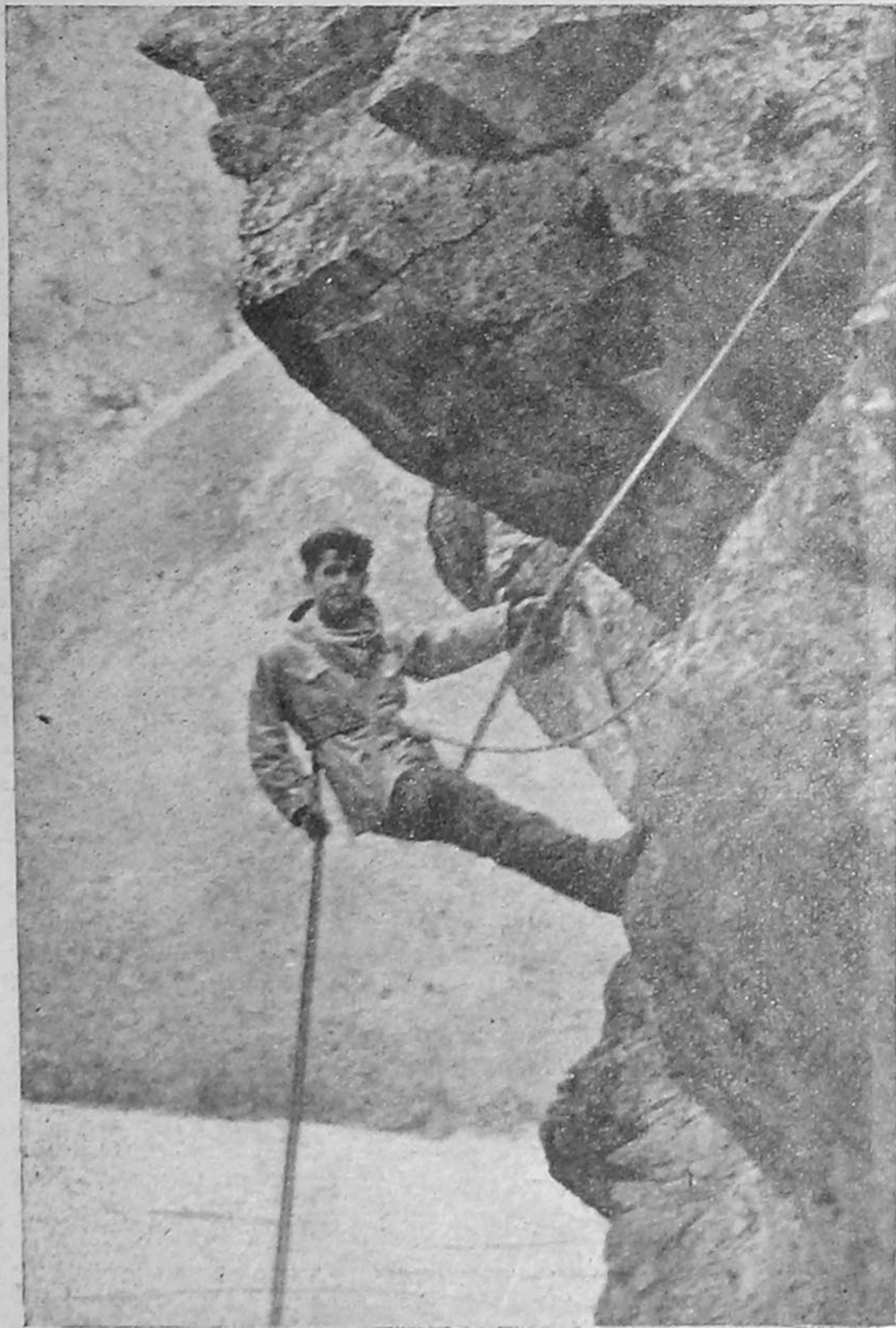
Перший часто забігав уперед, потім раптом зупинявся і невдоволено кричав по-московському:

— Гей, ти! Чого плетешся, як черепаха! Живо, живо!

Задній мовчав. Понуривши очі в каміння, спокійно працював, як заведена машина. Ця холодна індивідуальність немов би ножем колола переднього; він гнівно спльовував, затискав зуби і деякий час ідучи, не оглядався.

— Проклятий хахол, — мимрив він під носом, і гнів ще більше закипав у ньому.

Дорога щораз гіршала. Під ногами гострішали камінці, а в небі мов казкові кораблі, пливли хмари; небезпечні чорні, сині, фіялкові хмари! З гуркотом зударялись, спалахували...

і неначе з важкого болю полилися з них великі і важкі сльози. Передній скинув з себе наплечника і владно крикнув:

— Гей, ти, галушко! Надягни вітрівку!

Задній поволі зупинився, витягнув з наплечника вітрівку, не кваплячись одягнув і помалу рушив з місця. Ця байдужість вивела переднього з рівноваги. Що ж це? З самого табору ні пари з уст. Чи він так сильно боїться, чи погорджує ним і в глибині душі глузує з нього? Він волів би почути хоч одне слово, хоч би лайку чи образу. Отоді б змішав би його з ботлотом і показав би цьому нікчемному рабові свою зверхність — зверхність завойовника і пана!

Гірська стежечка круто обірвалася і, перескочивши через кілька зубчатих скель, почала опускатися до величезного леного льодовика. Над льодовиком височіло безмежне поле Местійського перевалу, а над ним гордо піднімалася, проткнувши своїм гострим шпилем чорні хмари — вершини Местія-Тау.

— Гей, ти, матня! — почув задній. — Ворушись, ворушись! Це тобі не волами їздити по юго-западній Росії. Я не віддам тебе в датиму за твою, набиту варениками голову, якщо вона зіб'ється об скелю чи опиниться в розколіні льодовика. Живо!

Коли б переднього не ділила п'ятидесятиметрова відстань від заднього, то він від жаху остовпів би. В нього вилупилися б очі, а темне довге волосся вигоплюлося б, як дратва щітка. Це сталося б з одного погляду на заднього, в якого на смертельно-блідому обличчі ворушилися сині жилки, п'явки, а в сірих очах горів огонь пекельної зненависти і протесту. Та він цього не помітив і, спускаючись до льодовика, голосніше й голосніше з виверненою назовні нахабною гордою продовжував:

— Живо! Живо, хаме! Бабрався б у кізяках на річці і зачихався б галушками. Та ні ж бо! Він пішов у гори і хотів з орлиного лету глянути на світ, щоб розпушити пера і розправити крила. Але цього не буде! — І він процитував з „Пісні про Сокола“ М. Горького: „Рождённий полёт летать не может“.

В цю хвилину він дійшов до льодовика, і глянувши у величезну бездонну розколіну, голосно зареготав.

Післяслово

В. С.

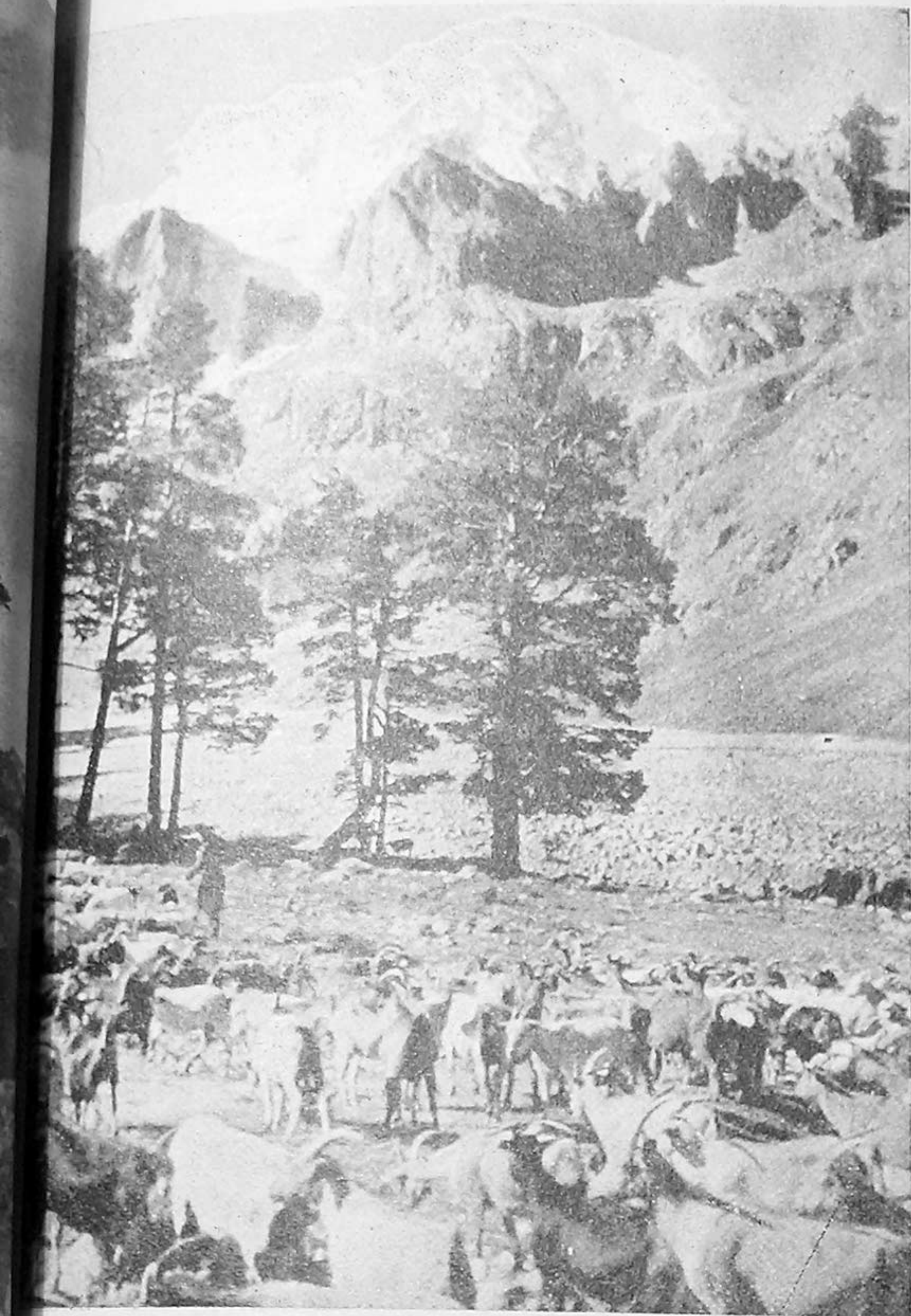
*Буде нам з тобою що згадати,
Після диких, спалених ночей.
Вивчив я далекий грім гарматний
І тривожний блиск твоїх очей.*

*А вони, мов квіти теплосині,
На узбоччі радісних доріг,
Може я з тобою більш не стрінусь
На своїх дорогах бойових.*

*Будуть стрільна розриватись глухо
І дрижати в вибухах земля,
Вийдеш ти в ту сторону послухать,
Де в багрянім полум'ї поля.*

*Задуднять навколо видноколи
І укриють кров'ю битий шлях...
Будуть хлопці йти суворочолі
В сіриватих, наче ніч, рядах.*

*І пройдуть вони безмежним краєм,
Де руїни між похмурих трав.
І можливо, ти того згадаєш,
Хто любов і мужність поєднав.*

Праворуч, на височезній бронзовій скелі, що стриміла над сніговою прірвою, закигикали орли. Десь далеко обірвалася тисячопудова снігова брила і гарматною канонадою струснула гірську тишу.

До переднього підійшов задній. Повільно скинув наплечника, поклав його на лід і кинув на нього льодоруба. Випростався...

— Ти вже все сказав? — Його голос прозвучав чисто, як сталь, і від цього голосу в заднього затремтіла нижня щелепа.

— Погрожуєш? — скрикнув він, аж по льодовику розляглася луна.

— Ні, я не погрожую. Мій льодоруб лежить на наплечникові. Скинь наплечник і поклади на нього свого льодоруба.

— Харашо! — зловтішно сказав передній, опановуючи себе. — Хтось із нас буде в цій розколіні...

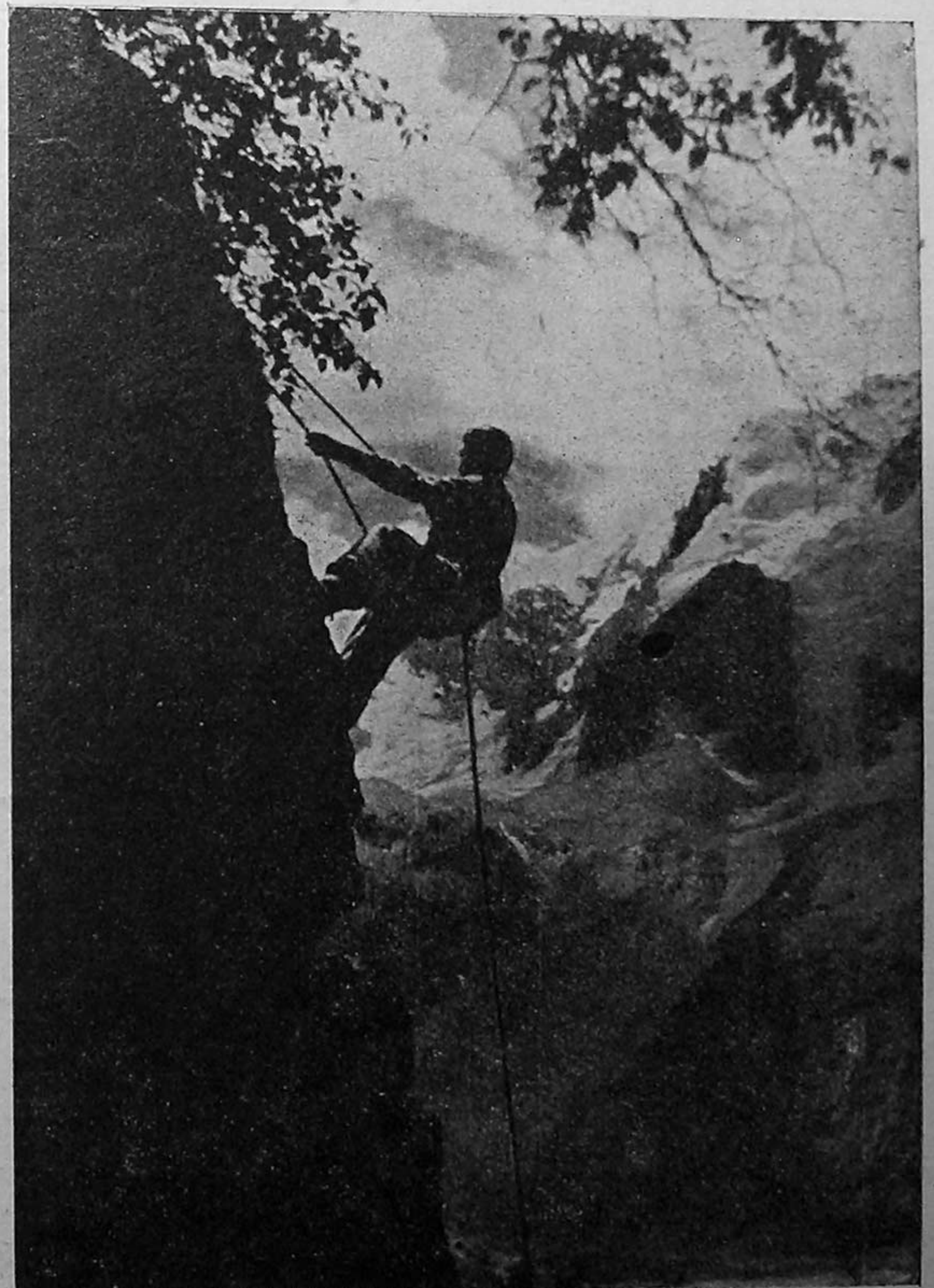
— І ним будеш ти! — спокійно закінчив задній.

Передній покwapно кинув наплечник і, повільно кладучи на нього льодоруба, раптом випростався і зі всієї сили замахнувся ним над головою заднього. Але задній спритно стрибнув до переднього і схопив рукою за держальце.

— Гей, ти! — висловився задній словами переднього. — Борися чесно, як рівний з рівним...

Він викрутив з його рук льодоруба і кинув у розколіну. Потім зігнув свого спротивника, як складаного ножики, вдвоє вхопивши за ноги, обкрутив навколо себе, з усього розмаху вдарив головою об зубець льодової скелі і кинув у льодову прірву. За ним пхнув і його наплечника. Якусь хвилину дивився в прірву і прошепотів:

— А тепер в дорогу...

ПІВНІЧНИЙ КАВКАЗ — (Провалля Адир-Су)

Світлини з мандрівки Ол. Гай-Головка

На обкладинці світлина проф. В. Проня

МІДЕНЬ

АНДРІЯ ВОЙНАРОВСЬКОГО

Юнаки раптово і швидко взялися до праці і незабаром виплели з лози чотири чималі чотирикутники.

Скінчивши свою роботу, Андрій сміливо поклав перший чотирикутник на очерет на болоті: тин лише просочився водою, і Андрій цілком спокійно стояв на безодні болота. Петро почав подавати йому другий. Андрій, примостивши його спереду, став на нього, а Петро вже ступив на той, на якому щойно стояв Андрій, і так, допомагаючи один одному, вони посувалися крок за кроком вперед, залишаючи за собою наче зораний шлях.

Болотне перелякане птаство пурхало від них в усі боки. Невгамовно кигикаючи, літали над ними чайки і наче змовились завзято боронити свої таємниці. Вода хлюпала під ними, але гнучкий очерет під лозовими чотирикутниками був досить твердим ґрунтом для них, і тому юнаки, не втрачаючи запалу, відвойовували щохвилини кожний свій крок наперед.

Коли вони так перейшли вже чималу віддаль, Андрій, що був попереду, раптом гукнув: — „Далі — не можна! Глибока вода!“

Справді, попереду раптом очерет уривався, і видно було широке чисте плесо води, за яким кроків за шістдесят тягся низький зелений берег, де й стояла та велика купа високих дерев, яку вони бачили з вершечка могили.

— Що робитимемо? — спитав знову Петро. — Та що ж робитимемо? Та трясця його матері, — вилаявся сердито Андрій... — Коли вже козакувати, то — вже до останку!... Далі будемо пливати!...

— А як же наші клунки, одежа, заступ, сокира і інше приладдя? — знову запитав Петро.

— А ми наробимо сніпків з ситнягу та очерету, — відповів Андрій: — зв'яжемо їх, зробимо з них пліт, покладемо на нього все, що нам потрібне, та й гайда через воду!

Юнаки обережно почали різати ситняг і очерет і, поробивши сніпки та ув'язавши їх мотузками, спустили пліт на воду, а самі посунули свої вже непридатні тини до краю довгого стовбура почорнілого дерева, що прикорнем виступало у чисте плесо, а верховіттям лежало серед очерету.

— Ну, Боже, благослови! — гукнув Андрій і, ставши на прикорень, що, гойдаючись під ним, пішов у воду, пірнув у блискучу безодню, а за ним стрибнув і Петро. Юнаки, ухопивши свій пліт, почали штовхати його наперед до близького зеленого берега на тій стороні.

Приємно було пливати в свіжій воді. Дрібна мулява з жахом кидалася осторонь від них. Над їх головами з одчайдушним криком зграями сновигали крочки, наче змовившись допомагати чайкам боронити їх таємниці.

Так посувалися вони поволі, перекидаючись зрідка словами і після довгих зусиль, нарешті, добилися і до твердого ґрунту. Вилізти на берег, одягнутися та перетягати на зелену траву всі свої речі — було для них справою одної хвилини, а пліт же міцно прив'язали до кореня вільхи.

Перед ними був невеличкий край зеленого низького берега, далі стояла непорушена й колюча пуца глоду, терну й шипшини, які рясно переплелися з високими деревами і не давали пройти до середини острова.

Юнаки пішли оглядати берег і пуцу. Колюча пуца з одного і з другого боків ущерть підходила до краю тонкого берега, де серед цурупалків сухого дерева, ситнягу й ряски витикалися химерні ловимухи, які свідчили про безодню, що була під ними.

— Відпочинемо трохи, — запропонував Андрій, — перш ніж рубати дорогу до осокорів.

— Коли так, — відповів Петро, — то поміркуємо трохи. Правду казавши, Войнаровський не міг придумати безпечнішого місця для своєї схованки. Бо, певно, з того часу, коли тут востаннє був Войнаровський, тут не ступала людська нога. Гляньмо вгору. Дивись, що робиться на верховіттях дерев. Бачиш, яка сила тут різного птаства, скільки різноманітних гнізд! Бачиш ці колючі куці, наче вимашчені крейдою, і почуваш, як звідти тхне, — це перша ознака, що для різного птаства серед цього болота — людина не більше, ніж ота зелена велика жаба, що сидить на тому листі латаття і витріщає свої очі на нас! Цей острів за ці промайнули роки так змінився, що справді, нагадує величезний казковий ліс, який

виріс з чудесного гребінця, де, щоб віднайти його таємниці, треба кожний крок наперед прогризати, як відьмі, зубами.

— Якщо так, то будемо гризти! — рішучо відказав Андрій і, взявши сокиру, попрямував до білих кущів, де й почав завзято прорубувати дорогу до середини острова.

Тяжко було рубати лише спочатку. Далі пуца вже була не така колюча та густа, і можна було просуватися крізь густу рослинність, що буйно вкривала вогкий ґрунт.

Перейшовши густі зарослі, вони зненацька побачили грубу білозелені стовбури осокорів, а за ними чудову невелику лісову галявину, рясно вкриту різнобарвним пишним квітчастим килимом квітів і рослин. Серед високої трави безжурно пурхали різнокольорові метелики, тріпотіли прозорими крильцями великі бабки, швидко летіли темносині мгатки і невагомно гули бджоли і волохаті джмелі.

— Як тут гарно! — захоплено вигукнув Петро. — Справді, наче з бабусиної чудесної казки... А скільки тут синіх дзвоників! Яка сила смілки, кашки, ромену!.. А ось ще якісь незвичайні квітки, яких я ніколи ще не бачив!...

Андрій теж і собі, навіть проти свого бажання, замилувався цим несподіваним дивовижним краєвидом і мовчки почав оглядати цей невідомий для них новий світ.

— Що й казати! — перебив Андрій захоплену розповідь Петра. Тут, дійсно, дуже гарно!.. Але де ж може бути камінь з калиною, коли я, крім зелених кущів, нічого не бачу... Невже він там заховався? Навіть шкода їх рубати!...

— А давай но, спочатку розглянемо, що там серед тих кущів, — промовив Петро. — Може там і знайдемо потрібну нам калину, бо навіть звідси я бачу білі китиці бузини і чую їх солодкі пахощі, а це — виразна ознака, що колись на цьому острові було людське звичайне житло!

— Так мерщій же до них! — вигукнув Андрій і з сокирою кинувся до кущів бузини, а слідом за ним з заступом пішов і Петро.

Андрій, як буй-тур, з сокирою заліз у саму гущу, і тільки він проходив, слідом за ним залишалася широка смуга потрощених і побитих кущів.

Та ось Андрієва сокира, перетявши ніжну рослину, раптом загрузла в купі темнозеленого моху, і в той же мент обидва юнаки виразно почули, як лезо сокири шваркнуло по твердому камінню.

— Камінь! — несамовито скрикнув Андрій. До нього кинувся Петро, і вони почали оглядати товсту м'яку постель темнозеленого моху, серед якої стриміло держално сокири.

— Та це ж калина! — здивувався Петро. — Як же ти її не помітив? Це ж те, що нам і потрібно!...

Петро рвучко заступом почав розкидати мох, і вони швидко побачили білувату вогку площу сірого жорна, що плазом лежав у землі, заплутаний безліччю темносірих калінових корінців.

Андрій з запалом врівся обрубувати навколо зелені куці, а Петро одночасно скинув землю і мох з великого жорна, що білим колом витикався серед чорної вогкої землі.

— Ось і камінь з калиною! — вигукнули обидва. — Як же ти його вивернемо? — запитав Петро.

— Про це вже не журись! — весело відказав Андрій.

— А дрючки нащо? Ось я зараз зроблю їх кілька, і ми вивернемо його в одну мить!

Андрій вирубав зо три високі стрункі кленки, поробив з них дрючки і, напруживши всі свої сили, юнаки відвернули жорен у бік з його належаного місця. Під жорном знову чорна земля, густо переплетена білим павутинням того жорна, тому Андрієві знову довелося перші штири рубати сокирою.

Коли верхня верства коріння і землі була викинута, те далі заступ пішов вільніше; разом з землею нагору викинулося: потрухле дерево, бите глиняне череп'я, чорне вугілля і різні останки колишнього людського життя.

Юнаки вже встигли викопати досить широку й глибоку яму, але бажаних наслідків для них не було ніяких. Засмучені юнаки, працюючи по черзі, уникали говорити про це, а лише вперто копали і високо викидали землю.

Нарешті, побачивши, що на невеликій глибині починає набігати вода, Андрій сердито та з серцем шпурнув від себе заступа і, вилізши з ями, похнюпившись та відвернувшись обличчям від Петра, ліг під кущем.

Петро, побачивши Андрія в такому стані, мовчки вхопив заступа, вскочив в яму і почав підкопувати її стіни в усіх напрямках. Вода в той же час непомітно та невблаганно протікала, заповнюючи спочатку дном'ями і поволі підіймаючись все вище й вище. Але Петро невтомно викидав землю грудкою за грудкою і, коли він, знесилений, теж хотів було вже кинутися заступа, то він якось навмання копнув навкіс від коріння

мент вони раптом обидва почули, як у глибині за-
той же мент залізо — і щось глухо луснуло.

— Обережно! — несамовито вигукнув Андрій і за-
— Стій! — і про все на світі, він кинувся в повну води

на поміч Петрові.
Несподівана хвиля радості їх поєднала, і вони, забувши
і знесилля, почали нетерплячими руками копирсати та
виртати землю, визволяючи з під неї грубий череватий
глиняний гладущик, дивної форми, який докірливо дивився
них своїм розстроєним боком.

Глиняний великий гладущик був незвичайної форми,
якоїсь далекої країни, в якому за старих часів переховували
олію і збіжжя, а крім того він мав зверху міцну і ве-
рку покришку, що вся, як і пази *) під нею, була густо вкрита
смолою.

Цей гладущик був досить тяжкий, а тому, напружуючи
станні сили, юнаки обережно витягли його з землі і почали
підносити його догори, щоб поставити гладущик на
спеченому місці, подалі від краю ями. Зробити їм це було
легко. А проте, коли вони вдвох, узявши гладущик за
верх, понесли його до осокорів, де лежали всі їхні речі, то
виразно почули, як у середині гладущика щось бов-
ється і з гуркотом перекочується з боку на бік.

Здивовані юнаки якось непомітно для себе відразу змі-
нили свою ходу. Хтось з них несподівано спіткнувся, і вони
голів полетіли в якийсь незручний для тяжкої ходи рів-
няк, а гладущик вдарився і собі об тверде коріння та розбив-
ся на дрібне череп'я, серед якого височів чималий мідень,
який укритий знизу й догори нерівними плямами й смугами
зелені.

Андрій перший скочив на рівні ноги. Та, глянувши на цей
мідень серед купи глиняного череп'я, він не стри-
вся і з очима, повними сліз, розчаровано промовив: —
"А ми маємо оцього зеленого мідня".

Проте Петро був трохи іншої вдачі, він поворухнув зе-
леного мідня і тоді радісно скрикнув: — „Не журися, Андрію!
тимеш не тільки цього зеленого мідня, а матимеш щось
мідні. Бери його мерщій та неси до осокорів, бо більше
ми не маю!“

Андрій враз ухопив зеленого мідня і поніс його до осо-
корів, де юнаки почали уважно оглядати свою дивну знахідку.
Мідень був чудної східної форми, з високим горлом, ши-
кий, а зверху щедро залитий смолою.

Андрій, не гаючи часу, поволі почав зшкрябувати чорне
железне кільце і, встромивши до горішнього пазу мідня лезо
ножа, почав обережно визволяти верхню покришку, яка щіль-
но прилягла до країв зеленого мідня.

Ось після деякого зусилля покришка злетіла, і юнаки по-
чили під нею чорну плівку, яка міцно прилягла до вну-
шніх боків мідня. Андрієві увірвався терпець, — він почав
силами трусити великого зеленого мідня, і в ту ж мить юна-
ки виразно відчули, як глухо луснула чорна плівка і на зелену
покришку золотим і сліпучим дощем посипалися старовинні зо-
лоті дукати, червінці, імперіяли, срібні талари, блискучі дія-
нти, різнокольорове дорогоцінне каміння, і це все полум'ям
пало в промінні пекучого сонця. А проте найбільшу їх увагу
взяв на себе невеличкий клаптик жовтого пергамену з пе-
рфою на шнурі, завинутого теж у другу тоненьку пергамен-
ову рурку, що соромливо білів серед чималої купи незлі-
чаних скарбів.

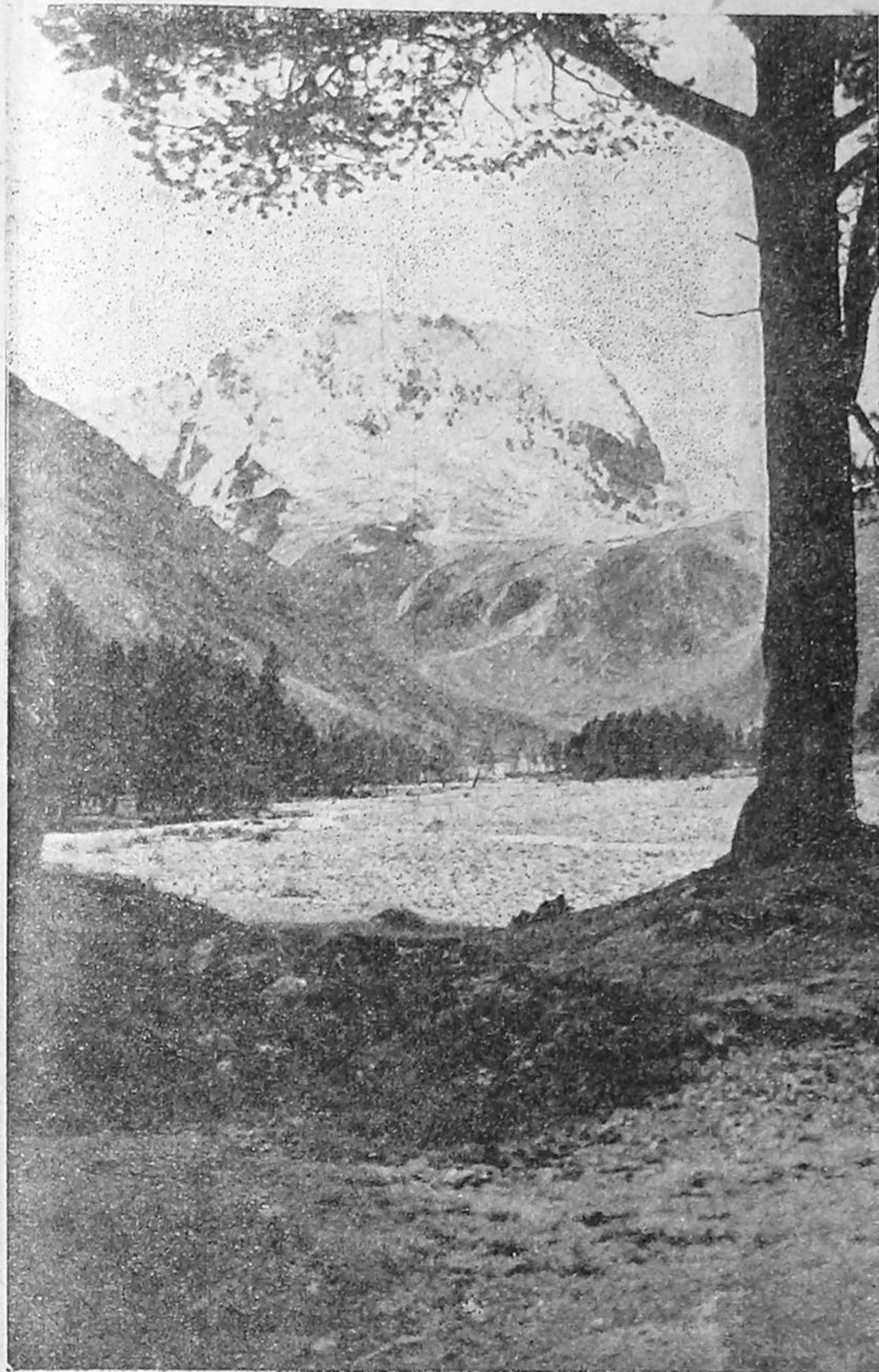
Андрій швидко вхопив у свої руки пергаменову рурку,
обережно її розгорнув, але, коли побачив, що там старо-
винне важке для читання скорописне письмо, мовчки подав
її Петрові і лише тихо прошепотів: — „Читай! читай!“

Петро ще обережніше поводився з пергаменом, він ста-
но його розправив, вигладив береги, уважно придивлявся
тексту письма, звертаючи увагу на початок і на кінець
пергаменового аркуша і схвильовано промовив: — „Слухай
Андрію! Це ж тестамент самого Андрія Войнаровського!
Внизу його власноручний підпис, такий самий, як і в тій
ангелії, де була його таємниця — загадка!“

— „Читай! читай!“ — знову лише вигукнув Андрій, і тоді
Петро почав поволі і врочисто читати це старовинне скоро-
писне письмо:

Мій Тестамент.

Во ім'я Отця і Сина и Святого Духа станся ку пам'яті
і святої вічності. Аминь.
Я, товариш військовий, Андрій Войнаровський, умисли-
в за живота свого, на тілі и на душі здоровий, при зупол-

Улу-Тау-Джана („Велика Гора“) в півн. Кавказі

ности розуму мого, аби ведлуг слухности часу мій теста-
мент останньої воли моєї на потомні часи записати.

Поручаючи Господу Богу мою душу, а тіло землі, я до-
бре відаю, непевний кінець моєї виправи проти тиранського
мордерци московського царя Петра, а тому я залишаю
в спадщину частину свого скарбу в готових гроших, лічби
польської, німецької, и іншої за для того, абим хто з моїх
близьких, кривих родичів и приятелів наших з найде цей
мідень, виконав перед Богом останню волю мою и витратив
ці гроши и коштовні каміння на боротьбу з московським
царем, який занепасти нашу безщасну Україну, бо воля
и честь рідного краю, — це найкоштовніше, що є на землі.

А хто би, знайшовши скарб, ся важил мій тестамент ла-
мати, касовати, ни за що собі и легце поважати, тот нех бу-
дет вічне проклят и да не отпустится йому ни в сей вик, а ни
в будущий, мається таковий зо мною пред оним страшним
и нелицемирним судією розправити, а тепер вас всіх Господу
Богу з добром здоров'ю поручаю, прошу простити мене
и Бога молити о мені грішном, да милостив мені будет су-
дити справедливость во день судний. Аминь.

Андрій Войнаровський, товариш військовий, року Бо-
жого 1708.

Андрій Горбенко уважно слухав урочисте читання Петра
Ілляшенка тестаменту Андрія Войнаровського, і йому здава-
лося, що наче тут з ними присутній сам Андрій Войнаровський
та говорить до нього з глибокої давнини минулих віків, і щирі,
гойні сльози навернулися йому на очі.

А коли Петро закінчив читати заповіт Андрія Войнаров-
ського, то приятелі наші скинули очима один на одного,
і Андрій схвильовано, але рішуче й твердо сказав: Воля
і честь рідного краю — це найкоштовніше, що є на землі!
А ми з тобою, Петре, виконаємо його останню волю!

КІНЕЦЬ

*) паз — ривчачок.

Ширяки і планеризм

Основоположниками сьогочасного моторового летунства є безмоторні літаки-ширяки. Хоч моторові літаки панують тепер у повітряних просторах, то проте безмоторні літаки можуть похвалитися не одним таким досягненням, якого годі вимагати саме від моторового літака. Сьогочасні ширяки пролітають понад 650 км і удержуються в повітрі майже 40 годин, а на це не спроможеться ні один моторовий літак, коли, вилучивши мотор, хотів би позмагатися з ширяком. Безмоторний літ — це взагалі молода галузь летунства, бо, властиво, розвинулася в двох останніх десятиріччях. Хоч перші льоти, що їх виконали люди на тяжких від повітря апаратах, були безмоторні, проте ширяки скоро пішли в за-

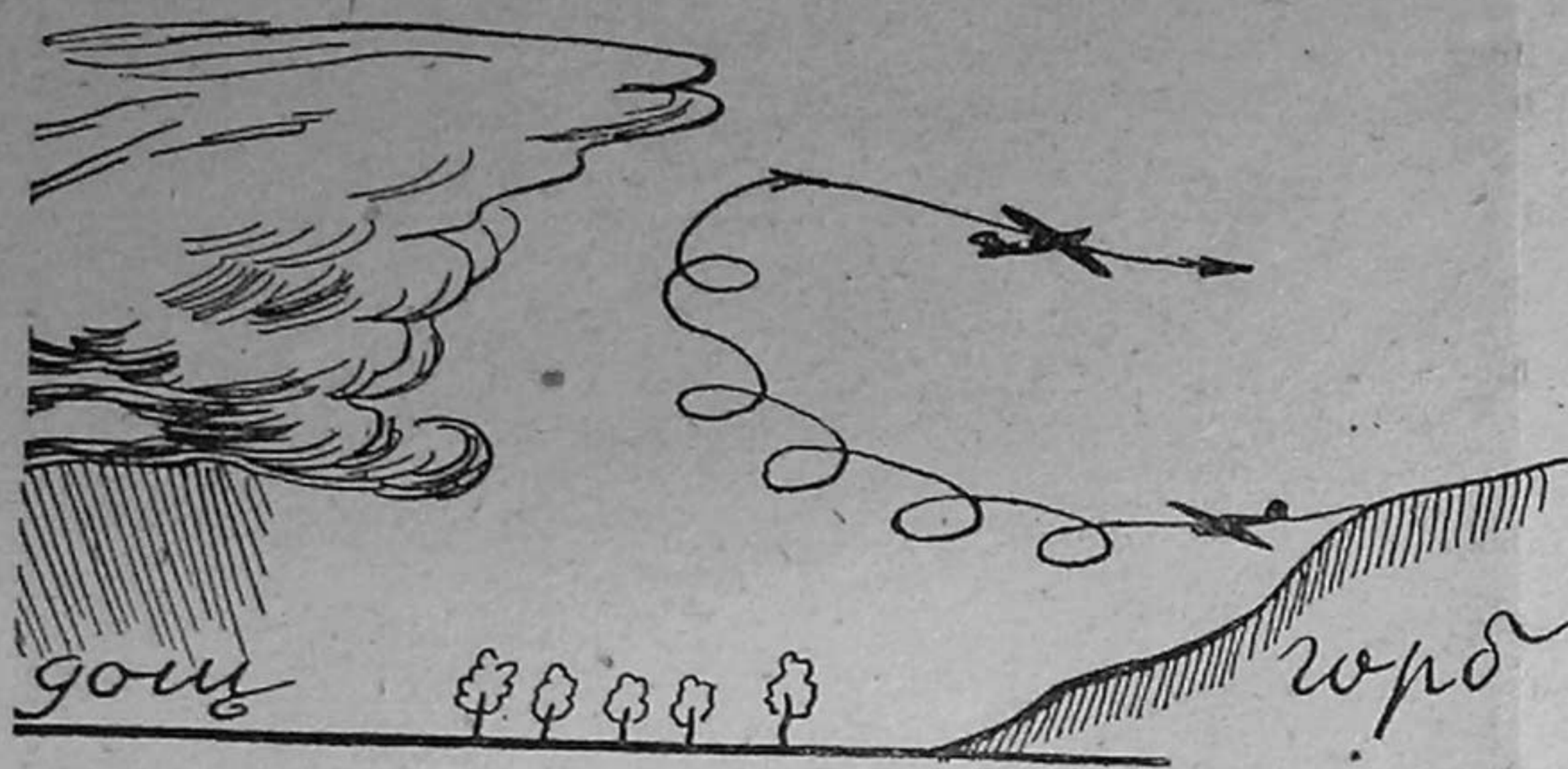

Рисунок ч. 1.

буття, як тільки появився легкий двигун внутрішнього горіння. З того часу летунство стало майже чисто моторовим. Час від часу траплялися літуні, що йшли слідами засновника ширякового літання, німецького інженера Лілієнталя, але їх праця в ділянці безмоторного льоту не знаходила признання. Досягнення тодішніх ширяків були в порівнянні з досягненнями моторових літаків дуже незначні. Щойно після війни, коли моторові літаки стояли вже на високому рівні свого розвитку, віджило зацікавлення безмоторним льотом. Головно в Німеччині при університетах повставали академічні товариства любителів ширякового льоту. Завдяки праці тих товариств дуже зросла популярність планеризму не тільки в Німеччині, але і майже в цілому світі.

Безмоторні літаки називають загально планерами. Ширяк — це тільки вищої класи планер. Сьогочасні планери — це вже не летючі апарати взагалі, а високоякісні машини, які щодо аеродинаміки, тобто якості льоту нерідко в два і більше разів кращі від моторових літаків. Аеродинамічна досконалість „расового“ планера-ширяка така, що він може перелетіти 20, 25, а то й 30 разів більшу далечінь, як висота, з якої почав злітати. Напр. ширяк, що має, як це означається, „досконалість 30“, може з висоти 4000 метрів перелетіти $4 \times 30 = 120$ км у довільному напрямі. Закони льоту планера спираються на рівновазі сил, які діють на нього під час льоту.

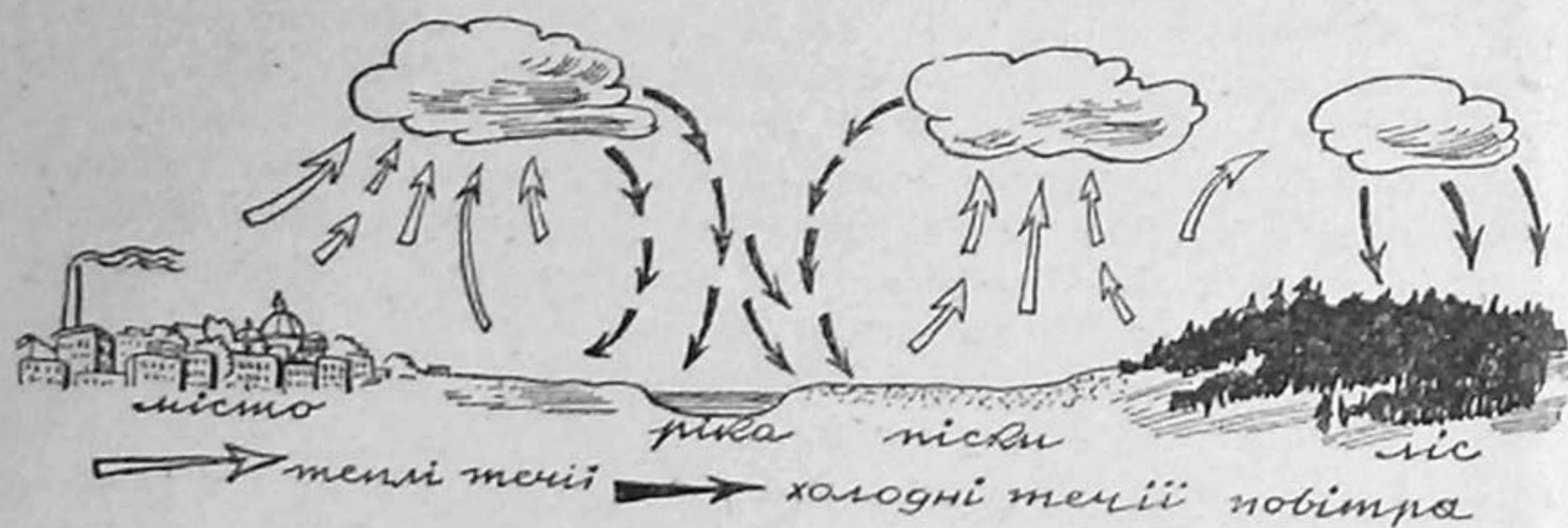

Рисунок ч. 2.

Нормально планер летить знижуючись, тому що його тягар більший, як підймальна сила, яку витворює крило. Тягар планера розкладається саме на ту силу, що рівноважить підймальну силу крил, і на силу, що діє так, як тягова сила пропелера в моторовому літаку. Перша діє вниз під прямим кутом до осі, друга по осі ширяка вперед.

В часі льоту постає опір повітря, що дорівнює тяговій силі і діє в протилежному до неї напрямі, тобто по осі ширяка взад. Підймальна сила крил і сила опору повітря дають вислідну діяння аеродинамічних сил. Для совгового льоту обхідно, щоб ця вислідна сила рівнялася силі тягару планера. Планери злітають з землі з допомогою 2 натягнутих гумових линв, які, мов з праці, викидають планер у повітря. Ширяки звичайно злітають на буксирі за автом або літаком. Коли погода спокійна, планер осідає, пролетівши кількесот метрів, лежно від його досконалості і висоти, яку має на старті. Коли літун досвідчений, а також умови польоту добрі (погожий вітер або теплові течії), тоді ширяк може перелетіти навіть сотні кілометрів, досягнути велику висоту і довгий час літання. Навіть німецький літун Дітмар піднісся в 1934 р. на висоту 4325 метрів. Досягнути таких висот під час льоту можна у догідних течіях бурі (рис. 1) або в хмарах, використовуючи їх термік, а також терміку ogrivanih сонцем теренів. Куди не поїдемо, скрізь бачимо різноманітний терен: побіч ланів і річка і т. д. Від сонячного проміння (рис. 2) дуже швидко нагрівається пісок над річкою, а вода дуже поволі. Лані і річка краще нагріваються, як ліс. На границях лісу і поля і луку виступає кругообіг температур різно нагрітих повітря. Над ланами здійснюються нагріті маси повітря, а над лісом вони опадають. Дуже яскраві переходи тих теплових явищ спостерігаємо головно на границях різних теренів, де вони викликають т. зв. „догірні і спадні“ течії повітря. Літун уміє кає спадних течій, які стягають ширяк до землі, зате старається налетіти на догірні (верхобіжні), що піднесуть ширяк високо вгору. Ширяки в середньому мають швидкість опадання до 1,5 метра впродовж одної секунди. Коли догірна течія повітря підноситься догори зі швидкістю, напр. 10 метрів за секунду, а ширяк опадає тільки на 1 метр за одну секунду, то в висліді ширяк буде набирати впродовж кожної секунди 9 метрів висоти.

Літання на ширяках таке ж безпечне, як і на моторових літаках. Сьогоднішні планери — це вже не тільки спортові апарати для вишколу літунів; їх уживають також до військових цілей, як висаджування десантів, транспорт і т. і. Під час перебування острова Крети німецькі війська уживали велетенських розмірами планерів, які могли помістити по кілька десятків людей. Масове вжиття планерів цього типу дозволило скористатися перекинути велику кількість війська і остаточно здобути острів.

Омелян Смеречинський

ЩО ОПОВІДАЄ ПРИРОДНИК З ЧОРНОГОРИ

Чи знаєте!...

Що в горах у травні 1943 р. було всього 3 дні без дощу і що за той час, за обчисленнями метеорологічної станції в Ворохті, на кожний м² землі випало 143.4 л. дощу...

Що в травні 1943 р. 4 дні падав сніг, який укриття землі верствою більш як на 2 см. згрубушки...

Що в половині травня ц. р. пострижені вівці перший раз вийшли на полонину, але сніг, який часто падав, і холод до них їм пошкодили.

Що під Говерлею (2058 м.) в кітлі джерел Прута можна ще добре їздити на лещатах та й по інших горах лежить ще багато снігу...

Що в Ворохті розвинувся бузок і може в половині червня якщо буде погода, можна буде мати перші квіти...

Що листки верби і тополі завбільшки ледви 3—4 см, а овес і ячмінь підріс не більше як на 10 см. Картопля позбулася своїх стебел з землі, а горошок і біб дістали щойно 2—3 листочки...

Що в початку травня ц. р. через декілька теплих поїздів вечорів густо літали хрущі, а діти в школі зобов'язалися завзято винищувати і що за них ту роботу зробили безпереривні дощі та холод. Хоч тепер вже кілька днів поїзди і тепла, а хрущів не видно...

Що показала капуста блішка і що великі шкоди робить серед молоді капусти. Учні в боротьбі з нею застосовують способи, вказані станцією охорони рослин...

Що учні заявили свою згоду та провадять змагання з винищування бур'янів по полях...

Спостереження за травень 1943 р.

Нанашко з Ворохті

ЛОПАТОЮ НА ПЛЕЧІ

І Юра постановив узяти з собою со-
пілку. Буде грати у вільний час.

Ідуть вівці в полонинку, самі
біленькії,
А за ними вівчарики, самі молодії.

Вівчереви в полонинці, лиш налюбитисі,
З високої полонинки в село дивитисі.

Ой, не буду пасти вівці, лише самі
стрижки,
Закохаю собі силу та й піду
в опришки.
Ти вівчерю, золожирю, покинь овечета,
Не покину, хоч загину, бо люблю
дівчета!

А тепер таки покине! І овечета,
і старію, і Ксеньку. Ой, Сенька! Вона
йому капчури виплела, аби мав! В по-
лонину д'нему виходила коломиюк спі-
вати. І Юра заспівав:

Ой, не буду пасти вівці, лише самі
стрижки,
Закохаю собі силу та й піду
в опришки!

Ой, пішов би Юра, пішов! Як ходили
колись хлопці з їх села — на Мадяри...

* * *

Іван не ходив на „бавштелю“. Він
робив у майстерні, над дверима якої пи-
шався невибагливий напис дьогтем на
дошці: „Шустер“.

Увесь Божий день зігнений над ква-
дратним варстатом, направляв дерев'яки
й гумові чоботи. Беретка придержувала
його білу чуприну, що неслухняно висо-
увалася і перешкаджала в роботі. Іван
ночує в майстерні. Тут його ліжко, по-
душка з сіна й укривало. Квадратний
варстат з приладдям, стіл, два крісла,
шевський столик, розсіпані кілки й від-
падки шкіри — це його кімната. З гор-
дістю дивився Іван на свій шевський
столик, покритий шкірою, продертий
в одному місці, що увесь лиснів від по-
стійного сидження.

Хоча швець — це в Службі Батьків-
щині не ранг, проте це не звичайний
собі робітник. З Іваном навіть доглядачі
рахувалися. Все ж скоріше черевики на-
править, а в вільний час чоботи прийме
приватні. (За цю роботу пишались під
Івановою подушкою порції хліба). Тому
не тільки доглядачі випускали з-під
шапки кучері, а шапку повертали на бік
голови. Право до цього мав і Іван, і
обидва кравці: Микола й Василь. Від
цих знову виходили всі правила й зміни
в моді.

Чи стягнута ззаду шапка, чи срібні
гудзики в блюзі — все ввели кравці.
І вони ходили згорда, як доглядачі, і над
їх лівими вухами виликувались кокет-
ливо ясні, молоді кучері. І над їх кімна-
тою висів напис „шнайдер“, а в двері
треба було обов'язково стукати, як і до
доглядачів, так і до кравців. Такий зви-
чай був, а спробуйте його зломити?..!

Безперечно, найкращі чоботи мав усе
Іван: маленькі, саперські з короткими
халявами, але найкраще вшитий ферша-
люнг був у кравців. Не завжди, отже,
є так, що „фризієр не голений ходить“.

В Івана цілий кут коло ліжка зава-
лений дерев'яками: чорні, сірі, бронзові
з повідриваними зап'ятками, порозколю-
вані наполовину, пороззявляли роти й ди-
вилися, як Іван робить. А Іван брав їх

поважно один по одному, парував, на-
правляв і уставляв „на струнко“ під сті-
ною.

В майстерні вічно стукав молоток по
дерев'яних підшвах — у кравців не-
впинно цокотіла машина, нашиваючи ве-
ликі, круглі латки на „мундурах“ у мі-
сцях, де вони найчастіше витираються.

* * *

Вечір зближався непомітно. Гамір сти-
хав. По кімнатах гасли одно по одному
світла. Вівчар-золотир виганяв на небесну
полонину овечета. Смереки опускали сон-
но рамена, поскрипуючи задоволено,
а Прут могутньо шумів, скакав люто
з каменя на камінь.

В кімнаті заріцьких ще не спали. По-
виходили на балкони, мовчки вчувались
у красу весняного вечора.

Гей, кімната то була! Над усі перша.
До роботи гірської перші, бо привикли.
Вантажили цапінами дерево справно,
швидко. А як гатили воду при будові
моста: „Німець“ так не зумів, бо гір не
знає!

Не любили батьків*). Сміялись, що
бараба дров різати не вміє. Одне при-
знавали, що бараби гарно співають усі
пісні, але не коломийки. Що те, то ні.
Коломийки не співали ні танцювати ні-
хто так, як заріцькі, не вміє в таборі.
А що вже говорити про гуцулку!

І наче на доказ цього Варцаб'юк за-
тягнув коломиюку. Микетюк строїв
скрипку, а Юра витягнув денцівку.

Крізь відчинені вікна прорвались на-
двір швидкі слова, одні за одними, би-
стро, як вітер, короткі тужливі й веселі,
наперемінку переплітались, а час від ча-
су довге, свобідне, широке: у-у-у-х!

Як я тоту коломиюку почую, почую,
Я жентицу висьорбаю, а в горшку
танцюю!

І не втерпіли ноги! Пішли! Спершу
легенької гуцулки, а такої бистрої, як
блискавка, дужої, як смерека, закрути-
лись, як вітер листями... тільки босі ноги
шугали по землі: гу-гу-гу!

Дубоче, дубоче!
Не дав би я за дуляри
Життя парубоче! — У-у-у-х!

Коби вечір, коби вечір, ми вечора ждемо,
А ми ввечер по репету всі, як один йдемо!

А наш кухар при репеті як когось
пізнає,

Хапає в него минажку, вікном
викидає. — У-у-у-х!

І шанували заріцьких всі доглядачі.
Бо щодо роботи — то робили. До чет-
верга надробили шихту, щоб у п'ятницю
на відпустку їхати.

Знадвору понеслися звуки вечірньої
трубки.

Це Комар — бараба грав на добраніч.
„Ніч вже йде“... (як на таборі). І ніч
направду йшла — тепла, весняна ніч.
В заріцьких згасло світло. Табір стих.
По коридорі вистукував одноманітний
крок вартового в дерев'яках з лопатою
на плечі...

М-ко.

*) батько — бараба — у гуцулів
глумливе окреслення мешканця долів.

...А гордо щоб спів наш лунав!

(Продовження пресої мандрівки)

В останньому числі „Дороги“ пройшли ми крізь річники „Молодого Життя“ 1921 — 1924. Перше число з 1925 р. має вже більший формат, а своїм змістом вказує на те що наплив молодих співробітників значно наблизив „Молоде Життя“ до ширших кругів молоді. Читаємо заклик „Передовим у дорогу“; який він зрозумілий для нас і сьогодні! — „Коли журавлі летять у вирій, — то веде їх передовий. Од нього залежить поведження та щасливий лет громади. Ми, пластуни й пластунки, це ті журавлі, що зірвалися й прямують в далеку путь. ...Пам'ятайте, передові що наш лет залежить багато від вас“.

В „Молодому Житті“ *другого періоду*, (бо так назвали ми річники 1925 — 1930), закріплюємо швидкий розвиток пластового красного письменства. На сторінках часопису один за одним вириваються молоді мистці слова, яких праці були дотепер відомі лиш невеликому гуртові друзів, а вже в найкращому випадку „друкувались“ по гектографічних газетках.

Хочете познайомитись з пластунами, що теж і своїм пером ширили любов до Щастя, Слави і Свободи? Дозвольте, представимо Вам їх:

ЮРИЙ КОСАЧ (Орлине Перо) — вирашує окремий тип пластового оповідання та новелі. Розгляньмо кілька зразків його творчості.

Червоношкірі й запорожці. Два приятелі, Ромко та Юрко, приклонники індійського світу, нудьгують серед цивілізованого оточення. Зачитані в Майн-Ріда, Джека Лондона, мріють про прерії і праліси. У клясі втягають їх обох у пластовий гурток. Ромко та Юрко називають пластову роботу „видумкою білолицих“, але вневдовзі переконуються, що саме в Пласті кипить буйне життя. Ромко — „Бистроногий мустанг“ стає провідником двох гуртків: Рисів і Ведмедів і з Юрком — „Блакитним томагавком“ організує плем'я на індійський лад. Ці „Червоношкірі“ ведуть в лісі війну з іншими двома гуртками, що завели у себе запорозькі звичаї.

Ось Ромко просувається з Ведмедями до ворожого табору, але через не обачність дістається в полон.

Його, вождя „Червоношкірих“, тримають у шатрі самого отамана „Запорожців“. Ромко використовує досвід з прочитаних книжок Купера і втікає з неволі. Отаман Хмара влаштовує за ним погоню. Ромко кидається одягнений у хвилі рвучкої ріки і з втоми потопає. Хмара рятує його.

У нарисі „Перший“ бачимо постать сміливого пластуна „Бистроногого Оленя“, що на Святі Весни здобув перемогу у важкому бігу.

В оповіданні „Малий телефоніст“ розгортається перед нами історія київського вуличника, Савки Гриви, що з дитини вулиці став свідомим українцем і вкінці опинився в телефонічній сотні київських Січових Стрільців. Тут з самовідданням виконував Савка дуже відповідальні завдання.

З цих прикладів бачимо, як уміло Косач надає постатям у своїх новелях таких прикмет, якими повинен відзначатися пластун. Ромко, Юрко, Хмара, Бистроногий Олень, Савка Грива — наскрізь позитивні типи.

Окремо згадуємо про Косачеве індійське оповідання п. з. „Поворот Ведмежого Серця“, засноване, як пише сам автор, „на тлі одного малого пластового інциденту“. Під постатями поодиноких індіан зображує він своїх товаришів, недвозначно виявляє їхні лихі прикмети, але й підкреслює характерність тих, що поборювали всякий роздор.

БОГДАН КРАВЦІВ, Лісовий Чорт, пластовий поет і автор пропагандивних нарисів, редактор „Молодого Життя“ (1926 — 1928). В осередку його поезії стоїть ідеал лицаря — Св. Юрій.

... Зупинився зірками позначений,
Битий хмарами шлях під конем,
Білий лицар схилився: Юначе мій!..
Зцілував мої вічі вогнем. —

До Білого Лицаря звертається поет з проханням:

... Сили залізної дай молодим
нашим тілам,
Радости й ритму змаганню і вправі
твердій,
Золота кучерям ще і лицям нашим
бронзу —
Щоб і сильні ми були та й одважні,
як Ти!

Проза Кравцева сильна та бадьора: ... Я вірю що колись з нами на Велику Стрічу прийдуть тисячі. Своїм захопленням запалимо серця тих, між якими йдемо, збудимо їхню приспану молодість.

Бо ж молоді ми і хочемо всім дати те чого й ми бажемо: сили, сонця і волі!

ВОЛОДИМИР МИХАЙЛО ЯНІВ, Лісовий Чорт, автор нарисів із Визвольних Змагань, („Спомини і мрії“, „Не плач“) та „Зимових гутірок“.

Прегарно змальовує пам'ятні Листопадові Дні:

... Ясне сонце царювало на фоні глибокого неба. Промінне сяйво позолочувало пожовкле листя дерев. Не гнулися журно верби при дорозі.

По середині міста на вежі маяв гордо жовто-блакитний стяг. Був осінній день, погідний день. („Спомини і мрії“).

... Малий Богданко пішов. Носив кулі воякам. Давав пити раненим. Хустинами перев'язував рани. Перекрадався до ворогів і приносив вісти.

... А рано ховали Богдана, не як рядовика а як отамана.

В „Гутірках“ Янів напоює читачів чаром мандрівок.

... Збудіться браття з дум! Заспіваймо пісню, щоб стрепенулися понурі тихі мури міських кам'яниць. Заспіваймо так, як серед вільних полонин наших Карпат.

Т. ДОВГАЛЬ, ст. пластун-розвідник, поет і автор статей.

... Он небо усміхається! Цілує сонце
хмари,
Вони ж попещені летять у далечинь,
На землю кидають надії ясну тьм
І святости веселої примари...

Вітри гуляють вільними ланами,
Милуються, цілуються з орлами,
Вітри шугають, рвуться, завивають
І волю людей закованих вітають!..

Довгаль — поклонник юнацької сили:

... Розкрий широко, гей, розкрий широко
Юнацькі, сильні бронзові груди;
Вдихни весну, вдихни весну глибоко,
Душа Твоя шумить весною будел..

У нього скрізь пробивається пластовий оптимізм:

... Не плакати, не в'янути в тремтінні
Не волочить кайдан, розніжнених

Горіть і гартуватися в горінні,
Впиватися красою бурних днів!
Забути сум, покинути плачі,
Не знати кислого і сонного спокою,
Щербить, ломать нові й нові мечі,
Навіки жити боротьбою!..

„МИ ДІТИ СОНЦЯ І ВЕСНИ“

Сонце зазирнуло з-понад даху ближчої кам'яниці в вікно подружжя — та як не зареготеться! Бо й де реготатись, коли вона, колишня пластова учасниця десяти таборів, тричі обозначена цілими роками здоровила всіх пластових привітом „Скоб“, замість швидко встати з ліжка та щосили бігти на двір, широко розплющила очі та думає, чи пригадати собі не може: Чого ж я рано пробудилася??? Що це за Неділя?! 6. червня. Надворі сонце, тепло, сонно... Свято весни в Самборі... зранку — Боже! Як не зірветься, мов опарена. Мов метелиця ганяється по хаті. Митися? Снідати? Так тоді ще вже відразу лягати далі спати! плечник на себе та в двері. Коли б трамвай!..

А там на двірці: — Мабуть вже не буде! Так тоді що? Підідемо перон! Струнко! Кроком руш!

„Гей гу, гей га —
Таке то в нас життя“
Наплечники готові —
Прощай, мое дівча...

Ні, не прощай! Допалася в останній хвилині і ось таки їде — Ірцю! Може дозволиш чайку? — Ні, спасибі! Я не можу так їсти!

— То може хоч промиєш ним обличчя? — Геть, бо набереш!
А там за вікнами поїзду сонця, стільки краси! Зелений бір, поля!... І згадався всім колишній пластовий гімн. І вони проспівали його не тут у поїзді, а там у Самборі, святі весни, коли зійшлися всі зі Львова, і ті з Самбора, і з Коломиї...

„Гей, пластуни, гей, юнаки!
Ми діти сонця і весни,
Ми діти матері природи,
До нас шумить зелений бір,
Ліси, поля, до вільних гір
На ясні зорі, тихі води...“

Ввечері, коли поїзд знову виставив свій монотонний такт, зеленоскопня гляділа в місячний весняний вечір згадувала Сокіл. Високо здіймалася дум'я ватри, вставали могутні тіні ків, глядів понуро мовчазний. В сусідньому переділлі співали

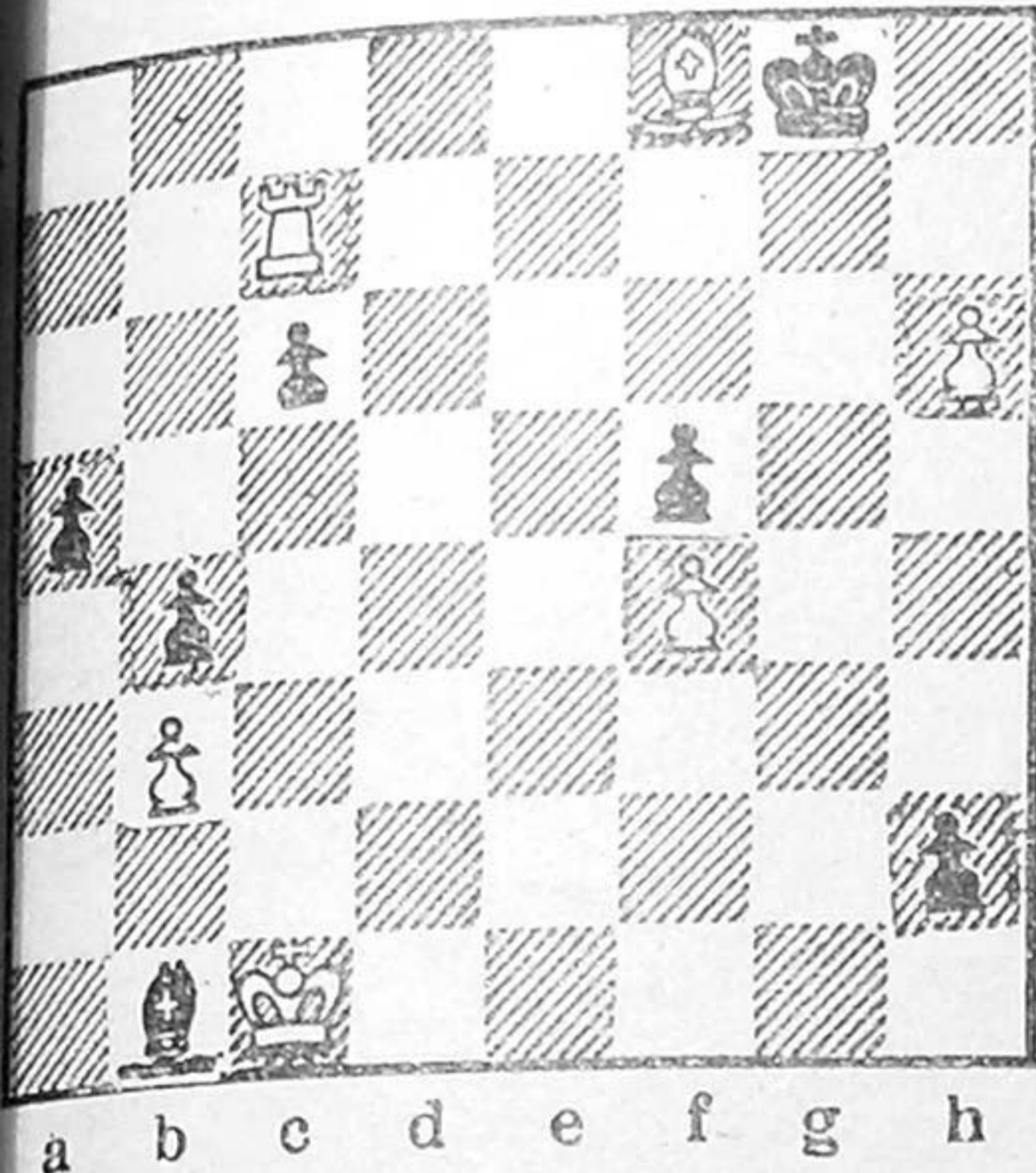
„А як прийдеться стати
Зі зброєю в руках,
Маршалок поведе нас,
Замає гордо стяг.
І сипнемо стотисяч у зуби
Люциперові решту —
Чорти ми лісові...“

ШАХИ

ХИТРИСТЬ ПРОТИ СИЛИ

„А Микита, поки рюмав,
Хитрість вже нову обдумав,
Як минувся перший страх“.
І. Франко „Лис Микита“.

В. і М. Платов

В позиції на діаграмі безсумнівна перевага чорних. Правда, хід мають білі, як тут не допустити до страшного х2 — h1Д, що висить над партією чорних, неначе меч Дамокла? Адже h6 — h7 + проблеми, мабуть, не розв'яже, бо чорний король таки вкінці сховається під шашковидним шахуванням, і тоді h2 — h3 неминує. Та проте...

1. h6 — h7 + Kpg8 — h8, 2. Bf8 — Kph8 × h7.

3. Bg7 — a1 + !! Навіщо аж так леко — побачимо в останній дії. 4. Kph7 — h6 4. Bc7 × c6 + Kph6 — „Тут вже буде, як у Бога за піччю“ — має з насолодою чорний король. Krc1 — b2!! h2 — h1Д Вкінці!

(Коли б чорні заграли 5... Be 4, напав 6. Bc 1 Kpg 4! 7. Кра2 Кр × f4 Bd4 Kpg3 9. Bb6 f4 10. B × a 5 ні. Коли ж 5... Bc2, то 6. Bc8! теж нічию).

6. Bc6 — h6 + Kph5 × h6 пат!! Тепер зрозумілий хитрий хід 3. Bg7 — + !!

ХРОНІКА

9. травня 1943 р. закінчилися змагання за дружинове мистецтво краю в шахах.

Змагання охопили 26 дружин, по 10 дій в кожній. До фіналу ввійшли 3 дружини, з яких перше місце і перехідну грамоту УЦК здобуло С. Т. „Україна“ з 1/2 точок. На другому місці опинився К. „Лемко“ (Сянік), здобуваючи 11 т., третьому УСК „Богун“ (Скалат) — 2 т.

Дружинові змагання причиняться в широкій мірі до умасовлення і популярності шахів на нашому терені. Справна організація цих трудних до переведення змагань, що згуртували понад 260 шахістів з різних сторін краю, — заслугою на найвище признание.

30. травня ц. р. відбулася в домівці Т. „Україна“ сенсаційна зустріч

Львів-Край на 12 шахівницях. Переможцем вийшов Львів (8:4), що в його складі виступали такі шахісти, як проф. Попель, проф. Туркевич, м-р Турянський, інж. Романишин, інж. Шевчик і ін. Представник УЦК проф. А. Антонович роздав учасникам цих змагань пропам'ятні грамоти. Змаганнями справно керував проф. Кобів.

Подав Б.

ЛИСТУВАННЯ РЕДАКЦІЇ

М. Чижів — Ваше віршування дуже слабе. Як уже доконче хочете писати, то пробуйте прозою, але зовсім звичайні речі — може про шкільне життя тощо. Поезію лишть у спокою.

Йосафат Булик — Ваша стаття до нашого журналу не надається. Вона задовга і має характер популярної доповіді.

В. Мрійник — Ваші вірші ще надто слабі для друку — не вмієте давати наголосів. Дайте про себе знати за деякий час.

Ів. Олійничук — Віршик „На провесні“ незлий, інші ще слабі.

Р. Запутович, Холм — Ваш рукопис занадто довгий — до друку не надається.

Іван Кравчук, Грубешів — Степан Яцишин, Вербівчик — Сень Шварчук, Грубешів — Б. Ярошенко, Коломия — Євген Парашутенко, Броди — Богдан Боднар, Синевідсько — Богдан Дзвонар, Добромірка — Іван Черевко, Рибайлиха — В. Гуковський, Грубешів — Степан Мрійник, Свидова — Василь Кривуцький, Снович — Куп-Ко, Самбір — С. З-як, Сокаль, — Б. Грущак, Волоща — Михайло Дяченко, Іван Хуторяненко, Василь Андрушуляк — До друку не надається.

РОЗВ'ЯЗКА МАГІЧНОГО КВАДРАТУ

з ч. 5.

1. Козак.
2. Озеро.
3. Зевес.
4. Арена.
5. Косар.

E. Rim

ЛЬВІВ, Вінерштрассе 74

(Городецька) тел. 261-21

Великий вибір:

I. ГАЛЯНТЕРІЙНИХ ТОВАРІВ:

краватки, шалики, хусточки, гребінці, щіточки, апарати до голення, дзеркала, лямпочки, штучна біжутерія і т. п.

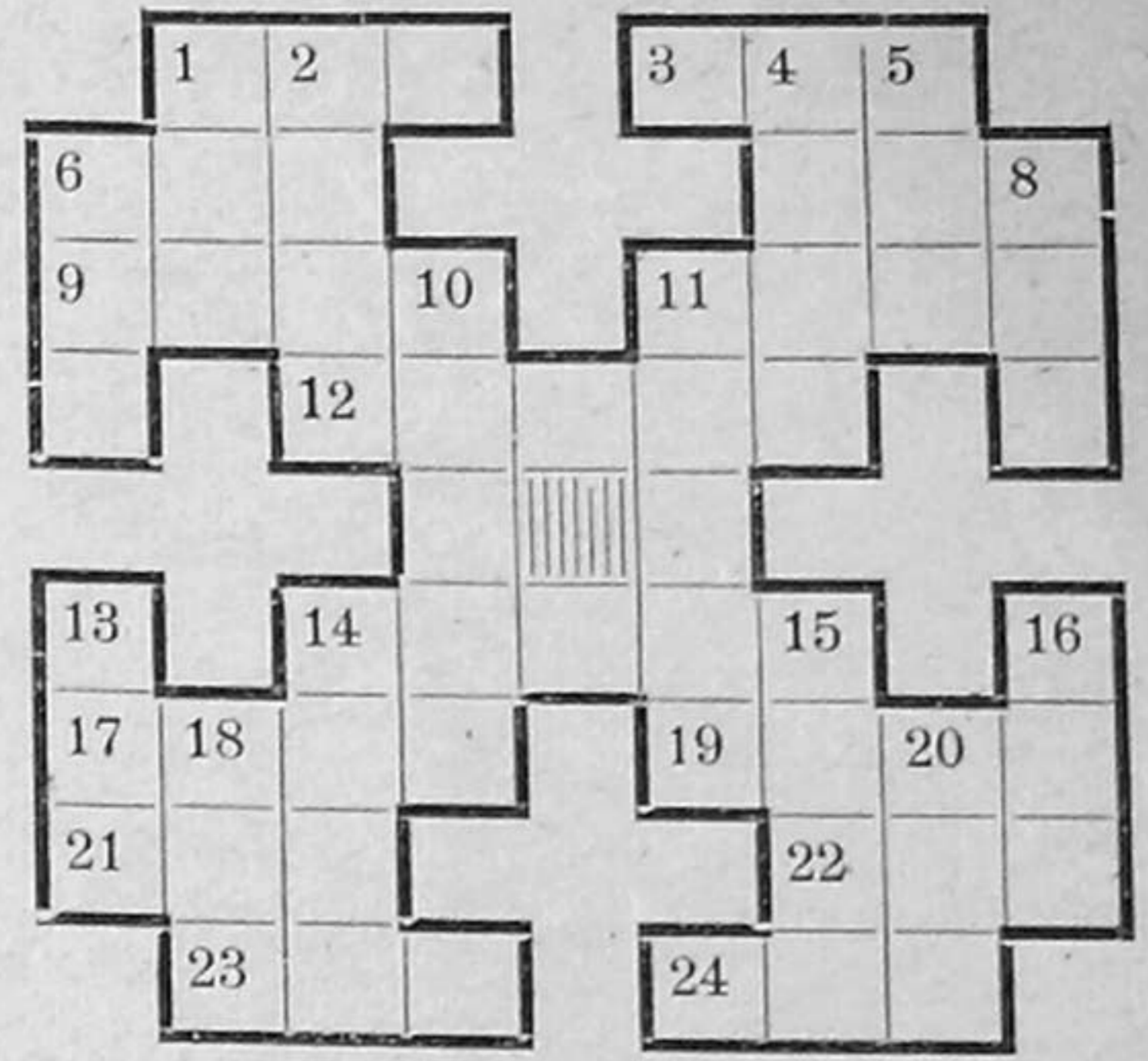
II. КОСМЕТИЧНИХ ТА ПАРФУМЕРІЙНИХ ВИРОБІВ

засоби до прання і миття, щітки, паста до взуття і чищення, термоси, батареї і т. п. креми, пудри, кольонські води, парфуми й інш. косметика

III. ТОВАРІВ ДОМАШНЬОГО ТА ГОСПОДАР. ВЖИТКУ.

ХРЕСТИКІВКА

В. С.

ПОЗЕМНО:

1. Музичний інструмент.
3. „Спасайте наші душі!“
6. Слово якого вживають у шахах.
7. Сторона.
9. Грецький бог.
11. Де найліпше?
12. Що взимі найгірше дошкулює?
14. Апарат, що без нього неможливо сьогодні вести війну.
17. Частка.
19. Небесне тіло.
21. Домашня звірина.
22. Рез по-українськи.
23. Падає вліті.
24. Рослина.

ДОЗЕМНО:

1. Нічний льокаль.
2. Найменша складова частина тіл.
4. Має кожне військо.
5. Цифра.
6. Холодна зброя.
8. Той, що виконує смертний засуд.
10. Птах.
11. Аргумент.
13. Дерево.
14. Пора року.
15. Є на дереві.
16. Що має кожна дружина копаного м'яча?
18. Старий чоловік.
20. Дванадцять місяців.

ВСЕ НАЙКРАЩЕ,
потрібне до

ПРАННЯ,
МИТТЯ І
ЧИЩЕННЯ

МИЛО, МИЛЬЦЯ, ПОРОШКИ

також
першоякісні

КОСМЕТИКИ
до щоденного вжитку
тільки у фірмі:

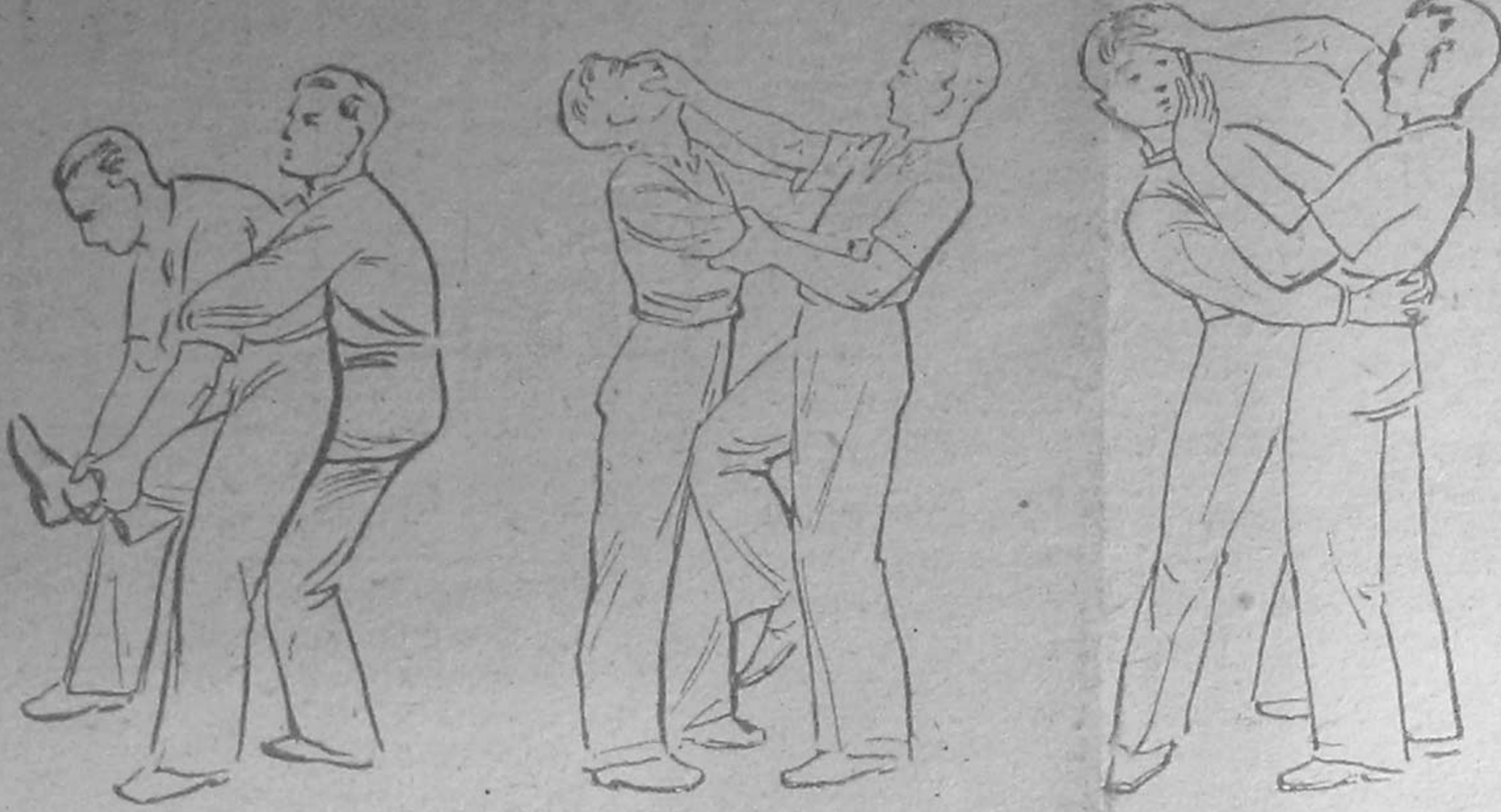
ПЕТРО ШУДРАК
ЛЬВІВ — вул. ГАЛИЦЬКА 11

Джію-джітсу

— Хай усі брами раю замкнуться перед тобою за це твоє джію-джітсу! Через тебе я потерпіла ганебну поразку від

без найменших перерв чи зривів і несподівано! Затям, що найкраща оборона — це нагла та несподівана атака.

Це мусиш пам'ятати завжди, а в першій мірі тоді, як тебе противник ухопить ззаду.

того велетня Ромка. Ти запевнив, що коли стати власником таємниць джію-джітсу, тоді й самого Гаркавенка не побоятись! Я хопи опанувала „на бляшку“, знала, що в кожному темпі зробити, — а тут маєш: Ромко ніяк не розумівся на таємницях японського мистецтва самооборони і збив мене на квасне яблуко. А я лиш хотіла випробувати „хоп за руку“!

— Це мусить бути тяжка оборона. — На перший лиш погляд. Насправді треба лиш:

1. Нагло і несподівано схилитися вниз.

2. Зловити обома руками кістку тієї ноги противника, що знаходиться між твоїми ногами, напр., ліву — ось так, спробуй! Коли вже сильно тримаєш, тоді —

3. сильно шарпаєш ногу вгору, так, що тягнеш її собі між ногами і випростовуєшся. Противник тратить рівновагу, — пускає тебе і падає на землю.

Коли при тому скрутиш сильно мою ногу вліво (бо ти зловила ліву ногу; — коли зловиш праву ногу, — крутиш

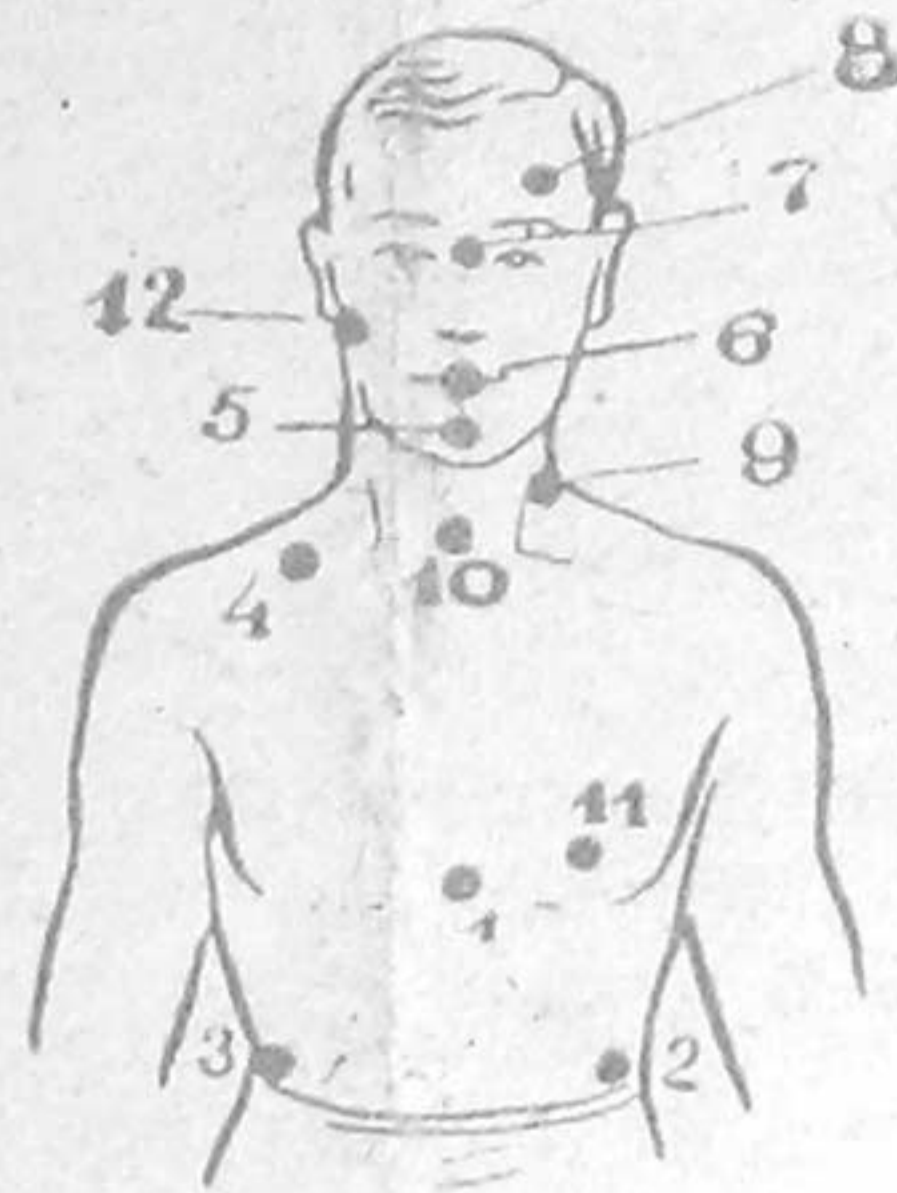

— Ти сама собі винна, Христинко дорога. Поперше: показую тобі деякі хопи не на те, щоб ти зачіпала спокійних людей а на те, щоб ти могла оборонитися від справжніх опришків. Друге: Не виконуй хопи на темпо мовляв: на раз-вхоплю за руку, на два — натискаю, на три — заломлюю. Все мусить іти справно,

вправо) — кладеш противника лицем до землі, при чому твоя нога є наче віссю, кругом якої крутиш ногу противника.

— Але як оборонитися, коли хтось зловить тебе спереду?

— Це залежить від того, хто є отой „хтось“! — відповів, підсміхаючись, Володько.

— Е, тобі дурниці в голові, — виділа щічки Христинка, — я беру справу поважно, а ти бо-зна що думаєш.

— Но, не сердься! В основному є багато способів оборони:

1. вдариш його чолом чи боком голови сильно в ніс, — але нагло! Можеш це зробити й кулаком;

2. вдариш коліном в череву, або

3. долоні чи одну долоню кладеш на його підборідок, а пальцями натискаєш сильно на очі так, щоб з болю він пустив тебе;

4. одною рукою ловиш за бороду під щоку, а другою за чоло і виски та сильно скручуєш голову вбік,

5. обома руками ловиш противника за шию, але так, щоб обидва великі пальці натискали дишицю зараз за „адамово яблуком“. Цей натиск такий небезпечний, що може довести до втрати притомності. Тому, коли пробуєш на мені, сильно не натискай. Но! Пустити!

— А чи є ще й які інші небезпечні місця на тілі людини?

— Чимало! От хоч би відомий тобі удар в „долик“, (на рис. 1), в околиці печінки (3), в околиці нирок (2), в ключицю (4), в підборідок (5), поперек горла (6), поперек носа (7), в виски (8), в шию (9), поперек горла (10), в околицю серця (11), тиск на ухо (12).

— А як ударити?

— Кулаком або боком долоні; ще бо удар — якщо його виправиш — дуже небезпечний і може, напр., зломити ключицю.

— Справді? Буду вправляти!

— Лиш не зачіпай невинних хлопців, бо всі готові на мені помститися.

T-ой Сам-сяк

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО

Краків-Львів

поручає нові видання:

1) Др В. Кубійович і Др М. Кулицький: „Адміністративна карта Галичини“ в п'яти кольорах, зі зазначенням всіх округів, повітів і збірних громад ціна 8.— зл.

2) „Німецькі карні приписи“, що діють в Генеральній Губернії ціна 10.— зл.

3) Г. Лященко: — „Діти“ — збірка оповідань ціна 3.— зл.

4) Й. В. Гете: — Райнеке Ліс — ілюстр. ціна 30.— зл.

До набуття у всіх українських книгарнях в краю!

Видавництво детальних замовлень не виконує